

Б. Жылқыбекұлы
ф.ғ.к., доцент
Л.Н.Гумилев атындағы ЕҰУ

ҚАЗАҚ ТІЛІНДЕГІ “ҮЛКЕН” СӨЗІНІҢ ҚОЛДАНЫЛУЫ

In this paper the author is observing the inappropriate way of using the word “huge” during the speech. Furthermore he shows examples of incorrect use of word, which causes the bad influence to the language.

Қазіргі қазақ тілінде тұрмыста қолданып жүрген қарапайым сөздердің кейбір жерлерле орынсыз қолданылуы көп кездесіп отыр. Мысалы, “үлкен” сөзі бүгінгі ақпарат құралдары мен басылымдарда және күнделікті тұрмыста өз орнын таппай, өгейсіп бара жатқан айдын анық. Мысалы: “үлкен табысқа жетті”, “үлкен еңбек сіңірді”, “үлкен сахнада өнер көрсетті”, “үлкен медаль алып қайтты”, “үлкен әсер етті”, “үлкен жазушы”, “үлкен шара қолданды”, “үлкен пікірталас”, “үлкен сын айтты”, “үлкен сезім”, “үлкен рақмет” деген сөз тіркестеріндегі “үлкен” сөзі берілген тіркестерде өз орнын тауып тұрған жоқ. Бұл сөз тіркестерін атам қазақ “зор табысқа жетті”, “елеулі еңбек сіңірді”, “көрнекті немесе абыройлы сахнада өнер көрсетті”, “алтын немесе күміс медаль алып қайтты”, “терең әсер етті”, “көрнекті немесе әйгілі жазушы”, “қатаң шара қолданды”, “даулы пікірталас”, “өткір сын айтты”, “пәк сезім немесе нәзік сезім”, “көп рақмет” деп, сөздердің өзара қиылысу қисынына негізделе отырып, қолданбаушы ма еді?! Тіпті, көркем әдебиеттерде “үлкен махаббат пен үлкен жетістік үлкен тәуекелді қажет етеді” деген сөйлемдегі “үлкен” сөзінің өз қисынын таппай, арт-артынан үш рет қолданылуын кездестіруге болады.

Біз сөз етіп отырған “үлкен” сөзі түрлі ақпарат құралдары мен басылым беттерінде осы қарқынмен қолданыла беретін болса, сөздік қорға ерекше бай, шұрайлы тіліміз енді бір аз жыл өткен соң, табиғи түрде солғын тартып, құлази бастайтындығы ақиқат. Сондықтан бұл мәселеге ең алдымен бұқаралық ақпарат құралдарында жұмыс істеп жүрген редакторларымыз бен журналистеріміздің ерекше көңіл бөлуі қажет.

З. Күзекова
ф.ғ.д., профессор
Назарбаев Университеті

TEACHING PROFESSIONAL KAZAKH LANGUAGE IN KAZAKHSTAN

Мақалада кәсіби қазақ тіліне қатысты бірқатар мәселелер талданады: Кәсіби бағытты меңгерту дегеніміз – ғылыми стильді меңгеру болып табылады. Ғылыми стиль тілі – студент үшін таңдаған мамандығын алудың құралы, сондықтан тілдік емес жоғары оқу орнындағы қазақ тілінен сабақ беретін оқытушы сабағында кәсіби бағыттылық айқын байқалуы қажет. Сондай-ақ қазақ тілі пәнінің оқытушысы маман оқытушыны алмастырмауы тиіс. Оның міндетіне экономиканы, химияны, физиканы т.б. ғылыми пән ретінде оқыту кірмейді, оның міндеті осы мамандықтың тілін оқыту болып табылады.

Kazakh language is the state language; however, because of lack of professional Kazakh language knowledge among different professional areas, it is necessary to teach professional Kazakh language in non-linguistic universities and institutions. This requires us that the knowledge of the Kazakh Language is becoming an integral component of any trade and professions. In order to integrate Kazakh language teaching in different occupations, we have written the first practical textbooks in teaching the professional Kazakh Language. We think Kazakh Language shall be the tool that improves not only the levels and quality of teaching but also students' erudition in their chosen occupations. Teaching professional Kazakh language for different occupations should be done in the following way : work with Unit materials, reading material that improves spoken language, learning professional vocabulary, writing textbooks that improve students' understanding of grammar and vocabulary. The issues of creating professionally oriented language teaching model at non-linguistic educational institutions have become multidimensional, since the main aim of teaching Kazakh language at non-linguistic universities is to form students' communicative, linguistic, cultural, social, methodical, professional competence.

This model requires development of its scientific base, organizational ways, teaching aims, methods and teaching aids, content, and teaching material. Summarizing our experience in this sphere, we suggest the following components to form the structure of teaching professionally oriented Kazakh Language:

1. Aim – identify aims and responsibilities in teaching Kazakh language at non-linguistic educational institutions;
2. Motivation – mastering of the Kazakh language and its practical use;
3. Content – to select the content of the learning materials;
4. Process – choose the teaching form, teaching methods;
5. Monitoring (control) – evaluation;

In accordance with state educational standard, non-linguistic university students must be able to perform their communicative duties in Kazakh language: in learning area (lecture, seminar, practical lessons, consultation, tests, examination, and library); in educational scientific and professional area (scientific research council, scientific practical seminars, conferences, discussion of course work, thesis).

Қ.Қадашева
п.э.д., профессор
Тұран-Астана университеті
Ұ.Асанова
п.э.к.,
Л.Гумилев ат. ЕҰУ
С.Омарова
ф.э.к., доцент,
Тұран-Астана университеті

ҚАЗАҚ ТІЛІН ЕКІНШІ ТІЛ РЕТІНДЕ ОҚЫТУ ҮРДІСІНДЕГІ АҚПАРАТТЫҚ-КОММУНИКАЦИЯЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯНЫҢ (БАҚ МАТЕРИАЛДАРЫ) ТИІМДІЛІГІ

The issues of Information and Communication Technology in teaching Kazakh as a second language that contribute to preserve the learning information, to form the skills and habits of communication, the ability to express own opinion on different themes are submitted in the paper. The material used in writing the tutorial is chosen according to general program approved by the Ministry of Education and Science of the Republic of Kazakhstan and according to the topics of B₁-B₂ levels.

Еліміз тәуелсіздігін алғаннан бері қоғамның түрлі салаларында белсенді қолданысқа ие болып отырған ақпараттық-коммуникациялық технология бүгінде білім беру саласына да енгізіліп отыр. Бұл үрдіс қазіргі заманғы жаңаша ойлайтын жастарға үлкен ықпалын тигізуде.

Ақпараттық-коммуникациялық технологияны тіл үйрету үрдісінде ұтымды қолдану тілдік тұлғаның санасына үлкен әсер етіп, оның ақпаратты қабылдау мүмкіндігін арттыруға, тіл үйренуге деген қызығушылығын оятуға септігін тигізеді.

Тіл үйренушілерге еліміздің орталық басылымдарынан алынған ақпаратты (мультимедиялық, анимациялық, аудио және бейне) экран арқылы таныстыру – ақпараттық-коммуникациялық технологияның тиімді тәсілдерінің бірі.

Қазақ тілін екінші тіл ретінде оқыту үдерісіндегі «Тілді үйретудің диалогтік технологиясын» педагогикалық процесте пайдалану тіл үйренушілердің оқу ақпаратын есінде ұзақ сақтауға және оны меңгеруге, сондай-ақ білім, дағды, білігін қалыптастыруға, ең бастысы саяси, әлеуметтік-мәдени, әлеуметтік-экономикалық тақырыптарға қатысты сұрақтарды талқылауға және пікір алмасуға мүмкіндік береді.

Бұқаралық ақпарат құралдары материалдары – тіл үйренушінің тілдік және ауызша сөйлеу дағдысын белсендіретін басылым. Оқыту пәнінің мақсаты – қазіргі заманғы БАҚ материалдарын (газет-журнал бетінде жарияланған, теледидардың ұлттық арналарында берілетін ақпараттық жаңалықтар) қолдану арқылы тіл үйрету.

Газет-журнал, телехабарлар – өмірдің негізгі бұлжымас қоғамдық тармағы. Олай болса, БАҚ ақпарат жеткізудің мол қайнар көзі ретінде тіл үйренушінің қатысымдық және елтанымдық күзіретін қалыптастыратын тілді оқыту мазмұнының бір бөлігі болмақ.

Мақала авторлары Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігінің 2014 жылғы Жалпы білім беру пәндері бойынша пәндердің типтік оқу бағдарламалары негізінде бекітілген «Қазақ тілі» типтік оқу бағдарламасына сәйкес ЖОО студенттеріне арналған оқу құралын жазды. Оқу құралын жазудағы басты мақсат – іріктелген мәтіндер негізінде саяси-қоғамдық, тұрмыстық-мәдени аяда жылдам қарым-қатынасқа түсуге қажетті дағды мен білікті қалыптастыруда инновациялық технологияның тәжірибеден алынған оңтайлы шешімдерін көрсету.

Оқу құралы мазмұнын құрайтын материалдар – Қазақстанның басылымдарында жарияланған газет жанрлары, яғни сұхбаттар, мақалалар, тілші шолулары («Қазақ тілі» типтік оқу бағдарламасына сәйкес берілген В₁ – В₂ деңгейлер тақырыптары бойынша) мен ұлттық телеарналардағы хабарлар, теледидар репортаждары мен сұхбаттар, түрлі айдарлармен берілетін қысқа интервьюлер.

Тілді оқыту материалдары – оқу кешенінің құрамына енген «Қазақстанның ұлттық телеарналарының ақпараттық хабарлары» (заманауи 30 түпнұсқалық бейнекөрініс) мен «Қазақстанның орталық басылымдар материалдары» оқу құралдары.

Бұқаралық ақпарат құралдары материалдарын, отандық телеарналарда берілетін ақпараттық хабарлар және анимациялық фильмдерді базалық деңгейде (типтік бағдарламаға сай) меңгертудегі басты мәселе – олардың тілі мен жанрының әртүрлілігі.

Тіл үйренушінің ауызша сөйлеу дағдысын белсендіретін ресми жарияланған түпнұсқалық мақалалар мен ақпараттық хабарларды оқу, сондай-ақ ақпаратты қабылдай отырып, сөздік қорын байыту – ауызша сөйлеуге дайындаудың алғы шарты болмақ.

Оқу құралы мазмұнын құрайтын мұндай тапсырмаларды түрлі жанрдағы ақпараттық құралдар мәтінін түсіну және қабылдау арқылы тілді үйретудің негізгі әдістемелік өрнектер бірлігі деп айтуға болады.

Оразалиева Э. Н.
ф.ғ.д., профессор
Назарбаев Университеті

PROFESSIONAL DIRECTION IN THE KAZAKH LANGUAGE LEARNING SYSTEM

Кәсіби қазақ тілін оқытуды Қазақстан Республикасында бекітілген стандарт пен типтік бағдарламаға сәйкес модельдеу, оның негізгі компоненттерін сипаттау және шетелдік тәжірибелерді жергілікті сұраныс деңгейіне бейімдей отырып, қолдану бүгінгі күні білім берудің өзекті бағыттарын құрайды. Кәсіби қазақ тілін оқыту барысында назарды тек кәсіби лексикаға аудару жеткіліксіз, себебі кез келген мамандық иесі кәсіби біліктілікті тілдік қатынас негізінде дамыту, академиялық ізденіс дағдыларын тіл арқылы қалыптастыру мақсаттарын көздейді. Бүгінгі күні кәсіби білім беру мен кәсіби тілдік құзыретті қалыптастыру шарттарын ажырата білу аса маңызды.

The actuality of the title is the unification and introduction into the scientific and methodological turnover of the concept of professional Kazakh language as an independent linguistic and pedagogical direction with its teaching methods and technologies. The political, socio-economic and cultural changes, including in the field of education have changed the role of the Kazakh language in Kazakhstani society. Since independence, acquiring the status of a state language of the discipline it has become a basic (or mandatory) element of a modern education system. It should be noted over the years it has been done by scientists of the Kazakh language teachers. Modern reality requires specialist training as a subject of a professional sphere, the competitive labor market in Kazakhstan.

A mandatory condition for the formation of this quality is the possession of a professional Kazakh language. The components of a professionally oriented education should become a point of support of language competence. Studying the world experience, there is a need for an analysis of language education at the intersection of a linguistic, pedagogical and andragogic model. In this context, we examine the experience of teaching the language of the material, taking into account the following principles: a participatory and self-education, organizing and updating the results and selectivity and consumption. Particular attention should focus on the acquiring of skills of professional competence through the prism of language communication, verbal skills, and result-oriented presentation. As an example the process of teaching the Kazakh language (KL) for students of Nazarbayev University will be considered. The Professional-oriented training is based on the reading of the literature on the specialty, the study of professional vocabulary and terminology, and to communicate in a professional field. Professionally-oriented approach towards learning KL supposed the formation of students' ability to communicate in specific professional, business and scientific spheres and situations, taking into account the peculiarities of professional thinking, the organization of motivational and incentive and orienting-research activities.

Б.Б.Жахина
п.ғ.д., профессор
Ш.Ш.Уәлиханов атындағы
Көкшетау мемлекеттік университеті

КОНСТРУКТИВТІ ТЕОРИЯЛЫҚ ОҚЫТУДЫҢ МӘНІ

In summary describes about the importance of constructive theoretical training in the formation of an independent research and thinking of the student based on theoretical problems of literary language.

Әдеби тілге қатысты зерттеу еңбектердің бәрінде оның мәнін айқындап, өзіндік белгілерін саралап, тарихына қатысты негізгі мәселелердің басын ашып, ғылыми тұжырым жасау үшін әдеби тілдің өзін, оның өзіндік белгілерін анықтап алу қажет делінеді. Себебі әр кезеңдегі әдеби тілдің қалыптасып дамуы, тілдік заңдылықтарының нормалану процесі, әлеуметтік қызметі қандай? Оны танытатын үлгілердің мазмұндық сипаты қандай? деген сауалдардың жауабы әдеби тілдің анықтамасымен тікелей байланысты. Әдеби тіл деген ұғымды әр түрлі түсінудің салдарынан зерттеулерде оған қатысты проблемалық мәселелер әрқалайша баяндалып жүр.

Ал оның теориялық негізін айқындауда конструктивті теориялық оқытудың мәні зор. Конструктивті теориялық оқыту әлемдік деңгейдегі оқыту әдістерінің қатарына кіреді. Бұл теория білім алушының өзіндік ойлауын дамыту, қалыптасқан білімдерінің жаңа дерек көздерінен алған білімдерімен өзара әрекеттесуі жағдайында жүзеге асады деген тұжырымға негізделеді.

Дайын білім беруге негізделген әдіс – студенттің қабылдаған өзге білімдерімен сіңісе алмайды, содан механикалық есте сақтау, үстірт білім алу орын алады. Конструктивті теориялық оқытуға негізделген метод студенттің әрі оқытушының білім-білігін дамытуға ықпал ететін міндеттерге сай ұйымдастырылады. Мұндай міндеттер студенттің нақты тақырып бойынша білімдерін өз деңгейінде көрсетіп, кейбір теориялық көзқарастар бойынша ойларын білдіре алатындай, өз пікірлерін нақтылап, жаңа ұғым-түсініктерін байытуға сай құрылады.

Конструктивті теориялық оқыту – сындарлы оқыту деп те аталады. Ол студенттің ғана емес, оқытушының да көзқарасын, нақты тақырыпқа қатысты басқа да ғылыми көзқарастарды қамтиды.

Конструктивті теориялық оқыту – метатануға негізделеді. Метатану – өздігінен білім алуға үйрететін тәсіл. D. Schunk, B. Zimmerman білім алушының өз ізденісін қалыптастыруға үйрететін тәсіл екендігін айтады.

Оқытушы оқыту үдерісін студент бағдарламаның мазмұнын игеріп қана қоймай, оқуға деген өз қабілетін дамыта алатындай сипатта әзірлей алса, бұл өздігінен оқуға мүмкіндік береді. Мәселен, әдеби тілдің анықтамасына қатысты ғылыми көзқарастарды мазмұнына қарай топтай алуға, әдеби тілді жазумен байланыстыратын ғалымдардың көзқарастарына қарсы нақты теориялық дәйектемелер негізінде өзіндік уәждерін айтуға үйретуге болады.

Метатанудың потенциалдық негізі студенттің ойлау, іздену, өздігінен оқу, қабылдаған білімін өзгерту қабілетін дамытудан тұрады.

Метатану әдістерін игерген студенттер оқыту мен оқудың жағдайында оқытушымен тең әрекеттеседі. J.H.Flavell, осыған орай, метатанудың өзін ізденуші деп білу, мақсат, тапсырмаларды түсіну, тапсырманы орындауға қажетті стратегияларды таңдай алу сияқты құрылымын көрсетеді.

КЕЙС ӘДІСІ АРҚЫЛЫ ОҚЫТУДЫҢ ТИІМДІЛІГІ

This article describes the case study method in effective teaching Kazakh language. Alongside with the case study implementation was done the analysis of the Zhambyl Zhabaiyevs poems. The case study can be effectively used in teaching the course relating to the Kazakh national traditions.

Педагогикалық үдерісте кездесетін жағдаяттарды әлде туындаған мәселелерді шешудің тиімді технологиясының бірі - кейс әдісі. Кейс әдістердің болмысы келесіде анықталады: шынайы өмірде орын алған проблема көрініс тапқан нақты жағдаят мәтінде беріледі; оқытушы жағдаятты жан-жақты түсіндіреді және сол жағдаят негізіндегі проблеманы шешуде неге көңіл аудару керектігі бойынша нұсқаулық береді; студенттер жағдаятпен жан-жақты танысып, құрылған топта оны талдайды; топта жағдаятта берілген проблеманың шешімін табу жолында әртүрлі идеялар туындайды, топтың әр мүшесі өз ұсыныстарын айтып, оны негіздеуге мүмкіндік алады; топта қабылданған идеялар бүкіл аудиторияға арналған тұсаукесерде көрініс табады, әр топ өз шешімін ұсынып, өз ұстанымы мен дәлелдерін келтіреді; барлық топтың тұсаукесерінен кейін пресс-конференция жүргізіледі, мұнда бірнеше тұсаукесер негізінде жасалған ұсыныс, дәлелдерін ортаға салады.

Оқу үдерісі оқытушы берген және жағдаятты ұғыну үдерісінде дамитын оқу-танымдық проблемалық жағдаяттарға айналады. Мәселен, Жамбыл шығармашылығы бойынша жағдаяттық тапсырмалар беруге болады.

Берілген танымдық сұрақтар негізінде студенттер Жамбыл шығармашылығын жете танып қоймайды, сонымен бірге оның шығармашылығының сол заманға сай кодын анықтайды, әрі өлең жолдарында сипатталған жағдайлардың басқаша өрбіген кезде, заманның басқаша өзгеру мүмкіндігіне шығармашылық болжам жасайды.

Авторлардың пікірінше, кейс әдістердің студенттердің тілдік құзыреттілігін қалыптастыруға негізгі әсерін анықтауға болады. Жамбыл шығармашылығы бойынша жағдаяттық тапсырманы зерттеп, тұжырым жасауға болады. Онда мынадай көрініс қалыптасады:

- лингвистикалық: Жамбыл шығармашылығы негізінде теңеулер, мақал-мәтелдер, прецедентті есімдер, фразеологизмдер т.б. тілдік бірліктер игеріледі;
- мәдениаралық: өзге ұлт аудиторияларында Жамбыл шығармашылығы арқылы қазақ мәдениетінен хабардар ету, парасаттылық дағдыларын қалыптастыру, тіл иелерінің әлеуметтік жүйесімен таныстыру (мәселен, Жамбыл заманындағы кезеңмен қазіргі кезді салыстыру);
- дискурстық-стратегиялық: тапсырмаларды талдау барысында жағдаяттың өзгеруіне қарай өз пікірін білдіруі, дискурсқа ену қабілетін қалыптастыру;
- ақпараттық: жағдаятпен танысу барысында танымдық сұрақтарға жауап беру үшін студенттер тілдік, әлеуметтік-кезеңдік, мәдени ақпараттарды қалыптастырады, соның негізінде жағдаяттың басқаша өрбуіне қарай басқа ақпараттармен алмастыруға дағдыланады. Мәселен, бай – жомарт, кедей – сараң болғандағы жағдай;
- лингвокәсібилік: осындай жағдаят негізінде таза кәсіби лингвист болмаса да, өз мамандығына сай тілдік бірліктерді орынды қолданып, коммуникацияға түсе алады;
- уәждеме және тұлғалық кәсіби сапасы: өзінің ой-пікірінің дұрыс екендігіне материал негізінде уәж келтіре алуы, мәдени ақпараттық негізінде толеранттық қасиеттің

қалыптасуы, жеке дара өзіне ғана тән стиль негізінде жағдаяттағы проблеманы ретке келтіре білуі.

Белсенді оқыту әдістері педагогикада ең негізгі инновациялық бағыттардың біріне айналуы мүмкін. Белсенді оқыту әдістері дегеніміз студенттердің танымдық әрекетін ширататын, шығармашылық және кәсіби ойлау қабілетін туындалатын әдістер жүйесін айтамыз.

Ж.Т.Дәулетбекова
п.ғ.д., профессор
Абай атындағы
ҚазҰПУ

ҚАЗАҚ ТІЛІН ОҚЫТУДА ИННОВАЦИЯЛЫҚ СЕРПІЛІСТЕР ЖАСАУДЫҢ ТАЛАПТАРЫ МЕН МҮМКІНДІКТЕРІ

In the article the innovative new directions and its opportunities are discussed.

Жаһандану жағдайында ұлттың тәуелсіздігі мен рухани құндылықтарын сақтаудың тетігі – тіл. Тіл адамзаттың табиғи болмысымен бірге жаратылған күрделі құбылыс болғандықтан, әр ұлттың дүниені қабылдау, тану, талдау, бейнелеу көрсеткіші болып саналады. Әр ұлттың өз рухани болмысы, өмір сүру салты, жан дүниесі, тарихы мен тегі тіл арқылы жалғасын табады. Осы қасиеттер тілдің ұлт тағдырындағы орнын айқындайды. Сондықтан тілді таныту мен меңгерудің заманға сай жетілдірілуі ұлт тағдырының шешілуіне, ұрпақтың рухани салауатты болуына кепілдік береді.

Бәсекелестік өмір салтына енген бүгінгі ғаламдану үдерісінде «Мәңгілік елдің мәңгілік тілін» сақтау мен «Ұлы Далаға» иелік ету мәселесінің шешімі жас буынның өз тіліне деген қатынасына тікелей тәуелді. Сондықтан көптілді меңгерген тұлға қалыптастыруда қазақ тілінің доминанттық рөлін күшейту талабы Қазақстан Республикасының үздіксіз білім беру жүйесінде бұл пәннің оқытылуында инновациялық серпілістер жасауды қажет етіп отыр. Өкінішке орай, қазіргі таңда инновациялық серпіліс жасау ұғымын басқаша түсіну етек алып тұр. Бүгінгі өркениетті елдердің білім саласын дамытудағы басты тенденциясы – **инновациялардың енгізілуінің елдегі ұлттық дәстүрлерге және ұлттық негіздерге қарсы келмеуі**. Бізге де дәл осы ұстанымды басшылыққа алу қажет. Әсіресе, ұлттық тіл, діл, рух қалыптастыратын гуманитарлық пәндердің білім мазмұнына келгенде аса сақ болу керек. Мәселен, қазақ тілін, әдебиетін, тарихын оқытуды жаһандануға ыңғайлаудан гөрі, керісінше, бұл пәндерді сол жаһанданудың түрлі қауіп-қатерінен сақтайтын рухани-мәдени иммунитетті күшейтетіндей бағытта жетілдірудің жолдарын іздеу – міндет, табу – мұрат.

Өзгермелі дүниенің дүрбелеңін желеу етіп, жыл сайын білім мазмұнын, жүйесін «жаңарту» әдетке айналып барады. Жыл сайын оқу бағдарламаларын өзгерту, соған сай «жаңа» оқулықтар жазу білім жүйесінің дамуына оң ықпал етпейді. Керісінше, жүйеден жаңылдырып, түсініксіздікке әкеледі. Ал мұның барлығының зардабын алдымен бала, мұғалім мен мектеп, білім беру жүйесі тартады. Әрине, жаңарту қажет. Бірақ ол бел ортадан киіп кетпей, әбден зерттеліп, зерделеніп барып жүзеге асуы тиіс. Оқу жүйесіне қатысты өзіміздегі ізгі дәстүрлеріміз бен ұлы тұлғаларымыз бекіткен қағидаларды білім берудің жаңа тенденцияларымен, әлемнің сыннан өткен озық тәжірибелерімен ұштастыру ғана алға жылжуымызға мүмкіндік береді. Бұл жерде бізге керегі жалаң декларация тұрғысындағы үгіт-насихат емес, «Мәңгілік елдің» мәңгілік діңін берік ететін жас ұрпақтың бойына өмірлік дағды мен бәсекелестікке бейімділік қабілеттерді дарыту. Инновациялық серпілістерді ұлттық құндылықтарымыздың ішкі қуатын жандандырып, білім беруді жаңартуға негіз болатын тетіктерін табудан бастау ләзім.

А.Ф. Зейнулина
ф.ғ.к., профессор,
С.Торайғыров атындағы

ТӘУЕЛСІЗ ҚАЗАҚСТАН ӘДЕБИЕТІН ОҚЫТУДЫҢ ҰЛТТЫҚ МҮДДЕСІ

The given thesis analyses peculiarities for training Kazakh literature under globalization.

Ұлттық тәрбиенің қайнар көзінің бірі – ұлттық мүдде. Ұлттық мүдде дегеніміз – сол ұлттық рухани, әлеуметтік, қоғамдық дамуында шешуші роль атқаратын оның басты белгілері. Бүгінгі күні қазақ халқының мемлекет құрушы ұлт ретіндегі басты мүдделері – тәуелсіздігіміздің нығаюы, жеріміздің тұтастығы, тіліміздің дамуы, дініміздің сақталуы, салт-дәстүріміздің, тіліміздің өркендеуі. Сондықтан осындай ауыр жүк арқалаған ұлттық мүддемізді болашақ жас ұрпақ бойына сіңіру ұстаздар алдындағы абыройлы міндет. Қазіргі кезде еліміздің білім беру ісінде түбірлі өзгерістер болып жатқаны мәлім. Ал бүгінгі таңда білім ордасының, мұғалімнің ең қасиетті міндеті-рухани бай, жан-жақты дамыған жеке, дарынды тұлғаны қалыптастыру. Рухани байлық ең алдымен әр халықтың ұлттық әдет-салты, мәдениеті, өнері және шыққан түп тамырында жататыны белгілі. Сол ұлттық құндылықтарды бүкіл адамзаттың өз ұрпағын тәрбиелеудегі білім берудегі озық ұстанымдармен байланыстыра отырып, әр баланың қабілетін, талантын ашып, өзіне-өзінің сенімін нығайтып, өзіне жол ашуына түрткі жасауымыз қажет.

Келешекте біздің еліміз басқа тәуелсіз елдермен терезесі тең болып өмір сүруі үшін қазақ балаларын ешкімнен кем қылмай, білім беру кеңістігінде жан-жақты білімді, тәрбиелі етіп шығару үшін ұстаз ұлттық құндылықтарды басшылыққа ала отырып тәрбие жұмысын жүргізген абзал, пәнді де ұлттық құндылық мазмұнымен оқытуымыз керек. Жас ұрпақты ұлттық құндылықтар арқылы тәрбиелеуде халқымыздың сан ғасырлық тәжірибесі бар екені даусыз. Сондықтан сол мол тәжірибені пайдалануға тырысып, ең бірінші жаны таза, рухани биік, адамгершілігі мол, халқына пайдасын тигізетін адам тәрбиелеу – қазақ тілі мен әдебиеті пәні мұғалімінің міндеті. Пән мұғалімі мынадай ұлттық құндылықтар негізінде тақырыпты игерту қажет:

1. Қазақ халқының салт-дәстүрі
2. Ұлттық тәрбие түрлері
3. Туған жер, Отан, Қазақ Елінің тұрмысы мен мәдениеті
4. Тарихи тұлғалар, әдеби тұлғалар, ел тарихы.
5. Тіл, діл, дін, рух, атамекен хақында.

Тәуелсіздік жылдарындағы қазақ әдебиетін оқыту әдістемесінің дидактикалық негіздерін анықтауда жалпыдидактикалық мына ұстанымдар басшылыққа алынады: Тәуелсіздік жылдарындағы қазақ әдебиетін оқытудың **ғылымилық** ұстанымы; **жүйелілігі және жоспарлылық** ұстанымы; **оқушылардың саналылығы мен белсенділігі** ұстанымы; оқытудың **қолжетімділік** ұстанымы; **пәнаралық байланысы** ұстанымы; **көрнекілілігі мен инновациялылығы және тәрбиелік** ұстанымы. Қазақ әдебиетінің барлық жанр бойынша берілетін білім мазмұнын анықтау және оны оқыту әдістемесі бойынша алда тұрған міндеті ретінде әдебиетте таңбаланған қазақтық әлеуметтік мәдени кодтарды меңгерту; әдеби шығармаларды талдаудың жаңа ұғымдық аппараттарын қалыптастыру.

Т.Ермекова
ф.ғ.д., профессор м.а.
ҚызМемПУ

**МЕМЛЕКЕТТІК ТІЛДІ ҮЙРЕТУДЕГІ КОММУНИКАТИВТІК ӘДІС ПЕН
ДІТТЕМНІҢ МАҢЫЗЫ**

In this article is identified and analyzed the problems of studying the state language and also is defined the role of communicative methods and strategies in language learning.

Тілдің негізгі функциясы коммуникативтік функция екенін ескерсек, тілді үйренушілер үшін ең оңтайлы әдіс – коммуникативтілік әдіс екендігі даусыз. Шындығында, тіл қарым-қатынас жасау барысында өміршеңдік сипатқа ие болады. Қарым-қатынас жасау барысында қолданылған тіл ғана дамиды. Сол дамудың нәтижесінде ғасырлар бойы өмір сүреді. Ал коммуникацияға түспеген тіл біртіндеп өлі тілдер қатарынан орын алады.

Біздің ойымызша, үйренушілердің коммуникативтік қажеттілігі дегеніміз – тілді үйрену барысында қоғам сұранысына сай олардың алдына қоятын практикалық міндеттері мен мақсаттары, яғни тілді үйрену барысында байқалатын коммуникация кезіндегі зәрулік. Демек, тіл үйренушінің коммуникативтік қажеттілігі – бұл олардың тілді шынайы қолдануда білім, білік, дағдыны қалыптастыру барысындағы белсенділіктерінің ішкі қозғаушы күші. Үйренушінің коммуникативтік қажеттілігіне сай таңдалынып алынған оқу материалдары міндетті түрде олардың оқуға деген ынтасын қозғап, қызығушылығын туғызуы керек, мұның өзі оқу барысында кездесетін қиындықтарға төзе білуге дайын болуына көмектеседі. Бұл тілді үйрену үдерісінде маңызды жетістікке жетуге көмегін тигізеді. Сондықтан тіл үйрену мәселесі, алдымен лексикалық қордың болуын қажет етеді. Тіл үйренудің бастапқы деңгейінде қазақ тілінің бай лексикалық қорын түгел жаттап шығу мүмкін емес. Сондықтан оны тіл үйренушінің коммуникативтік қажеттілігіне қарай іріктей білу қажет. Ол сөздер күнделікті қажеттілікке сай қолданылатын тұрмыстық лексика және қызмет бабында қолданылатын кәсіби лексиканы қамтиды. Сондықтан тіл үйренушінің сөздігі әдеттегі екі тілдік сөздіктен гөрі тақырыптық лексемалар мен жағдаяттық сөйлесімдерді қамтығаны жөн.

Осы уақытқа дейін жарық көрген оқулықтармен мемлекеттік тілде еркін сөйлеп шығуға қол жеткізе алмауымыздың себебі неде? Әрине, мемлекеттік тілде еркін сөйлеп шығуға қол жеткізу – көп аспектілі жұмыс. Қоғам, орта, үйренушінің ынтасы, психологиялық мінез-құлқы, үйретушінің шеберлігі, педагогикалық такт т.т сияқты мәселелермен астасып жатқан бұл проблеманың бір ұшығы оқулықтарда жатқаны мәлім. Оқулық жазу оңай шаруа емес, бірақ бір оқулықты жазушы автордың не авторлар ұжымының тұжырымдамасы, ұстанымы айқын болуы қажет. Осы орайда екінші тілді үйрететін оқулықтың басты ұстанымы - коммуникативтілік қажеттілікті қанағаттандыру болуы тиіс. Өйткені қай жастағы адам болмасын екінші тілді коммуникация үдерісіне қатысу үшін үйренеді.

Енгілік Жұматаева

п.ғ.д., профессор, МАМПО академигі

С. Торайғыров атындағы Павлодар мемлекеттік университеті

ЖОҒАРЫ ОҚУ ОРНЫНДА СТУДЕНТТЕРДІҢ КРЕАТИВТІ ОЙЛАУ ОНЕРІН ӨРКЕНДЕТУ

Автор бұл баяндамасында жоғары оқу орнында студенттердің креативті ойлау жүйесін жоғары деңгейде жеткізудің амалдарын қарастырады. Қазақстан Республикасында жоғары білім ерекше орын алып, мемлекет қызметінің барлық жақтарына ықпал еткеніне біздер куәміз. Рухани өндірістің аса маңызды бұл саласы қоғамның қызмет етуінің интеллектуалдық және экономикалық базасын құрайды.

In this report, the author looks at the development of creative thinking among students at the level of higher education. Changes in the system of education are caused by new demands from the modern society. In modern conditions, it is necessary to talk about the existence of 3

interrelated paradigms: algorithmic, empirical and stochastic. The lines of modern educational system development are humanization, humanitarization, standardization, computerization, informatization, individualization, variability, multi-level system and continuity of education. Creative teaching style of the teacher is formed in the following way: the teacher creates problem situations to make the students interested in the subject or a specific topic with the goal of developing the students' thinking; the teacher uses non-standard forms for problem solving; the teacher develops students' ability to make conclusions. While holding creative lessons, the teacher must pay attention to the following elements: the relations with the audience; the usage of the interactive teaching means; individualization; assistance in the development of the students' independent thinking; the use of the rating system for knowledge evaluation, and the module technology for content structuring. The system of higher education in Kazakhstan has been taking a special place within last years and has an influence on the development of state service in all spheres of national economy. The most important part of a cultural sphere is building the intellectual and economical bases. Higher education is one of the spheres responsible for preserving the culture and transferring it to future generations.

Г. Омарбекова
ф.ғ.к., ассоц.профессор
Назарбаев Университеті

PROCESSES OF GLOBALIZATION AND GLOKALIZATION IN KAZAKH LANGUAGE TEACHING

Қазіргі тілді меңгерушілер, жаһандану контекстімен және соған сай тілді оқыту мәселелерімен (қазақ тілін екінші тіл ретінде оқытуда) бетпе-бет келуде, себебі қазақ тілі де тыс қала алмай, жаһандық тіл экологиясын бастан кешіріп отырған тілдердің бірі. Тілді оқытуда «Мазмұнға негізделген оқыту» әдістемесі арқылы студенттерді жан-жақты ақпараттармен қаруландыра отырып, олардың экологиялық сауаттылығын арттыруға болады. Тіл мен мазмұнды үйлестіретін, сондай-ақ ғылыми және практикалық дағдыларын жетілдіруге бағытталған бұл тәсіл оқушылардың бағдарламалар аралық және арнайы білім кеңістіктерін кеңейтеді.

For all the world's languages, including Kazakh, one of the main characteristics of modern existence is a fact of the powerful cultural and linguistic contact with the English language, which has acquired the status of a "global" language. Nowadays, in the foreign theory of globalization of the English language, a number of concepts and terms have been created that are not so widely used in local linguistics. One of them is the concept of "glocalization". Glocalization evidences that we live in a small world, and what happens in one region affects other regions.

The term "glocalization" used to describe the linguistic phenomena that occur because of the divergent and dialectically contradictory, centrifugal and centripetal tendencies in the interaction of the English language with other languages, their convergence and divergence, the global spread of the English language and its creolization. According to its definition, a "glocal" English is global, but it is rooted in the local context of new users. It has an international status, but it expresses a local "identity" of the local cultures at the same time. Regional differences in the language arise primarily because of the cultural differences as each nation aims to express the characteristics of their culture and wants to tell the world about them.

Today's language learners are confronted with the context of globalization and the questions of language instruction (specifically Kazakh language as a second language teaching) as they refer to the state of the local languages, the impact of global English on the Kazakh language and the ecology of a language. In order to address these issues, practicing a Content-Based Instruction (CBI) for language learning by language instructors helps them to raise students'

awareness and to develop students' ecological literacy while achieving proficiency in the target language. The matching of the language and the content also broadens the students' cross-curricular awareness and specific knowledge aimed at improving academic and practical skills. As a result, content and language integration is a valuable resource, which is becoming the established norm in language instruction.

М. Құсайынова
т.ғ.к., ассоц. профессор
Назарбаев университеті

ҚАЗАҚ ТАРИХИ ЖЫРЛАРЫНДАҒЫ АЗАТТЫҚ ИДЕЯ

Historic poems are one of the most important heritage information of Kazakh national literature. Historic poems feature real historic actors and events, such as civil wars with Mongols. This unique type of literature can create strong moral basis for the independent Kazakhstan.

Қазақ халқының рухани асыл қазыналарының бірі – тарихи жырлары. Олар қазақ ауыз әдебиетінің ғасырлар қойнауынан үзілмей дамып келе жатқан эпикалық дәстүр туындылары қатарына жатады. Эпикалық дастандардан тарихи жырлардың басты ерекшелігі – жыр мазмұнының нақты тарихи оқиғаға негізделуі, ал оның басты кейіпкерлері ретінде тарихта болған тұлғалардың болуы. Тарихи жырларда батырлар жырында кездесетін «отқа салса жанбайтын, суға салса батпайтын» сынды эпикалық сарын, әсіре көркемдеу тәсілі өте сирек кездеседі. Сонымен қатар, тарихи жырлар авторлары көбінесе сол тарихи оқиғаларды көзімен көріп, оның бел ортасында жүрген замандастары. Олар көзімен көрген және бастан кешірген тарихи оқиғаларды уақытымен шебер толғауы талай тарихи жырлардың басты.

Ел жадында ұзақ сақталып, әдебиет өмірінде елеулі із қалдырған тарихи жырлардың көбі ұлт-азаттық қозғалыстармен байланысты. Азаттық идеяны арқау еткен тарихи жырлар арнасы қазақ халқының маңызды кезеңдерімен қабаттаса дамып отырды. Тарихи жырларда ел қорғау идеясының терең қойылуы, одан кейінгі отаршылдық езгі тұсындағы тәуеліздікті аңсау мен сол жолдағы күрес көптеген тарихи жырлардың өзегіне айналды. Жырлар халықтық қозғалыстардың шығу тарихын, процесін, күрес барысында белсенділік танытқан ерлерінің есімін жырлап, сақтап бізге жеткізді.

Жоңғар басқыншылығына қарсы қол бастаған Абылай хан мен оның сарбаздары Қабанбай, Бөгенбай, Жәнібек, Ресей отаршылдығына қарсы бас көтерген Исатай мен Махамбет, Кенесары мен Наурызбай, Сырым, Бекет пен Есет, Жанқожа, тағы басқа батырлардың өмірі мен күресі елге өнеге болып, тарихи жырлардың жаңа легін туғызды. Бұл жырлар қазақтың тарихи әдебиетінің, батырлық жырының дәстүрін жалғастырып, ел санасын жаңа деректермен байытты. Жырларда сол бір оқиғалардың өткен мезгілі, ұрыс болған жерлері, қатысқан адамдары туралы деректер мол кездеседі.

Сонымен бірге, шығармаға тән тарихи шындықты көтере бейнелеу, халық қаһармандарының тұлғасын бұрыңғының батырларына ұқсата өсіре суреттеу де орын алады. Тарихи жырлар өзінің эпостық сипатымен де жаңа нышандарға ие болып, мазмұны терең көркем толғау, оқыс оқиғалы дастандар, романтикалық және эпикалық поэмалар да осы кезеңнің қосқан үлестері.

Қазіргі қазақ елінің тәуелсіздігі ғасырлар бойында ата-бабаларымыздың ұрпақтан ұрпаққа ауызша тарихи дәстүр туындыларымен жырлап елген азаттық идеясының жеңісі болып табылады. Осы баға жетпес рухани құндылықтарымыздың қадір-қасиетін түсініп, бағалай білсек тәуелсіздік тұғырының тамыры нық болары анық.

Zeinep Zhumatayeva
PhD, assistant professor

CULTURAL LINGUISTICS IS THE EFFECTIVE METHOD OF TEACHING THE LANGUAGE AND CULTURE OF THE COUNTRY

Лингвомәдениеттанудың даму барысы тілді оқыту әдістемесіне де өзінің игі ықпалын тигізе бастады. Сондықтан лексика-грамматикалық оқу материалын, мәтіндерді оқыту барысында олардың мазмұнындағы «мәдени компонентті» тану, таныту мәселесі өзекті болып отыр. Сөздің мәдени компонентін таныта отырып оқыту қазақ тілін сапалы меңгерудің маңызды шартының бірі болып табылады.

The subject of modern cultural linguistics is the study of the cultural semantics of linguistic signs, which is formed during the interaction of two different codes of language and culture. Therefore, linguistic signs are capable of performing the function of the "language" of the culture, which is reflected in the ability of language to display the cultural-national mentality of its carriers. In this regard, one can speak of "cultural barriers" that can occur even when subject to all the rules of language. Cultural barriers associated with differences in rates of verbal behaviour, and even with different values, which put the participants in the dialogue, it would seem, the same words, with inadequate background knowledge, etc. However, we do not focus on the "butt" nature of the new science, because it is not a simple "addition" feature of two contacting sciences, namely the development of a new scientific field, able to overcome the limitations of "rather compartmentalized" examination of the facts and thereby provide a new vision and their explanation.

We always distinguish between those situations in which you can attract language data in order to learn something about the culture, as well as those when we turn to the cultural realities, to understand the facts first. At the turn of the century the place and the weight of culturalogical arguments in modern science of language primarily in cognitive semantics have been changed. Analysis of language units in the context of culture led to the formulation of a number of new linguistics problems. Cultural linguistics as an independent branch of knowledge should solve its specific problems and thus respond primarily on the number of questions, which in its most general form can be formulated as follows:

- how culture is involved in the formation of linguistic concepts;
- what part of the value of the linguistic sign attached "cultural meanings";
- do speakers and the listeners understand the meaning of these and how they affect on voice strategy;
- whether there is in fact cultural and linguistic competence of a native speaker, on the basis of which are embodied in the texts by native speakers and recognized cultural meanings.

The great Kazakh scientist A.Baitursynov said: "The most powerful reason of retention or loss of the nation is the language". That's why, language is not only the means of communication, it is the guarantee of nation's existence. With the help of language every nation delivers its history, culture, traditions, mentality and outlook from generation to generation.

Ж.Байтелиева
ф.ғ.к., ассистент-профессор
Назарбаев Университеті

ҚАЗАҚ ТІЛІН ОҚЫТУДАҒЫ ЭТНОМӘДЕНИ ҰҒЫМДАРДЫҢ МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ

In this paper, the discussion centers on the ways of teaching ethnocultural vocabulary and its significance in second language acquisition.

Еліміздегі жоғары оқу орындарында түрлі сала мамандарын даярлауда қазақ тілін оқыту мәселесі маңызды орынға ие болуы тиіс. Өйткені бүгінгі студент – ертеңгі маман. Олар келешекте елімізде қазақ тілінің әр саладағы білім, ғылымының дамуына тікелей өз үлестерін қосулары керек деп ойлаймыз. Бұл үшін қазақ тілін оқытуда оның сөздік қорында жинақталған этномәдени мұраны деңгей бойынша бейімдеп, оларды студентке ұлттық құндылықтар мен ұлттың тарихи даму кезеңдерін танытатын құрал ретінде қабылдауын ұйымдастыру қажет. Сондай мақсаттағы жұмыстар нәтижесінде студент келешекте мамандығы бойынша қазақ тілінің дамуына өзіндік үлесін қосады деп үміттенеміз. Осыған орай, қазақ тілін оқытуда қазақ тілінің заңдылықтарын және қазақ тілінің ұлттық мәдени лексикасын студенттің ішкі құндылықтар жүйесіне енгізудің тиімді жолдарын қарастыруымыз қажет.

Осы бағыттағы ізденістеріміздің тәжірибесі көрсеткендей, студенттерге қазақ тілінің лексика-фразеологиялық-паремиологиялық байлығын меңгертудің бір жолы – олардың тарихи-мәдени кодына талдау жасау арқылы меңгерту. Мұндай мәліметтер студенттердің тілді үйренуге деген қызығушылығын арттырады, сондай-ақ, қазақ халқы туралы танымдарын кеңейтеді. Мәселен, «*ант су ішу, ант беру*» тіркесін түсіндіргенде, оның қандай тарихи-мәдени оқиғамен байланысты шыққаны қызығушылықты күшейтеді. *Ант ішті, ант су ішті* деген фразеологизмнің ішкі формасы тасаланған, сонда неге бұлай айтылатыны студент үшін белгісіз болуы мүмкін. Бұл фразеологизмдердің прототипі байырғы андаласу рәсімімен байланысты екендігі туралы кеңінен танымдық ақпарат берсек, осы тіркестің тарихи-мәдени коды ашылады. Осылай тіркестің мәнін талдап түсіндіру арқылы *ант* сөзінің архетипі *беру, ішу* етістігімен ғана байланысатынын, бүгінгі күні қолданыста жүрген *ант қабылдау* басқа мәдениеттің көрінісі екендігін түсіндіру арқылы студенттерге тіл байлығын қоғам, тарих, әлеумет ұғымдарымен байланыста меңгерте аламыз. Әрине, мұндай талдауларды тек ортадан жоғары деңгейде қолдануға болады. Осындай экстралингвистикалық факторлар арқылы олар тілдегі тіл мен ұлт менталитетінің, мәдениетінің байланысын түсіну арқылы интеллектуалды тілдік құзырет нормаларын дамытады және жағдаятқа қарай қолдануға мүмкіндік алады. Біздіңше, мұндай тәсілдер студенттерге ұлттық құндылықтарды маңызды ақпарат көзі ретінде бағалауға және кәсіби іскерлікті дамытудың креативті арнасы тұрғысынан қарауына көмектеседі деп ойлаймыз.

Б. Ақбұзаова
ф.ғ.к., аға оқытушы
Назарбаев университеті

ҚОСЫМША МАМАНДЫҚ ҚАТАРЫНА СТУДЕНТТЕРДІҢ КӘСІБИ ҚҰЗІРЕТТІЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУДАҒЫ АУДАРМАТАНУ ІСІНІҢ РӨЛІ МЕН ҚЫЗМЕТІ

The role of the translation deal is considered in this article, which intern helps in the formation of the professional competency of the future specialist

Студенттердің яғни болашақ мамандардың кәсіби біліктілігін арттыруда мамандық саласынан алынатын біліммен бірге сол білімді қолдануға бейімдейтін, жан-жақты маман ретінде қалыптасуына ықпал ететін аударма жұмысының дағдыларын меңгеруі деп тұжырымдауға болады.

Негізінен аудармашының кәсіби құзіреттілігі жайлы зерттеулер мен оқулықтар аударма мамандығында оқитын студенттерге арналып келді. Осы кезеңге дейін аударма пәнін қосымша мамандық немесе біліктілігін қалыптастыратын пән ретінде қарастырған еңбектерді кездестірмедік. Сондықтан бұл пән қосымша мамандық ретінде өтілгенде

студенттің болашақ маман ретінде біліктілігін қалыптастыруы және оның неден тұратыны жайлы мәселені қарастырудың кезі келді деп есептейміз. Себебі әрбір оқытылатын курстың өзіне дейін оқытылған пәндермен және мамандық саласымен байланысы болуға тиіс. Оның болашақ маманның қызметінде қандай да бір практикалық мәні болуы да маңызды. Егер бітіруші алған білімін тәжірибеде қолдана алмаса немесе өзінің маман ретіндегі қосымша мүмкіндіктерін, артықшылықтарын сезінбесе, онда бұл пәнге сұраныс та жоқ деп есептеуге болады. Міне, осы тұрғыдан алғанда аударма пәнінің рөлі және осы курсты тәмамдаған студенттің қандай құзіреттіліктері қандай болу керек? деген мәселені қарастыру міндеті тұрады. Бұл қосымша мамандық яғни minor тізіміне енетін пәндерді сұрыптауға да септігін тигізеді.

Аударма жұмысы студенттің болашақтағы кәсіби сұраныстарын өтеп қана қоймайды, сондай-ақ оның жан-жақты креативті тұлға ретінде қалыптасуына ықпал етеді. Арнайы аудармашы мамандығында оқымағанымен, студенттің бойындағы аудармашылық қабілетін ашылуына және оны дамытуына мүмкіндік береді. Аударма жұмысы ойлаумен тығыз байланысты оның көп операциялары имплицитті түрде жүзеге асады. Бұл үдеріс студенттің ойлау қабілетін эмпирикалық дағдыларын қалыптастырады әрі дамытады. Екі немесе үш тілде ойлау операцияларын жүзеге асырып, түрлі мәдениет пен ділдің, тілдің заңдылықтарын меңгере отырып қатысым жасауға дағдыланады.

Демек, таңдау пәндерінің бірі ретінде аударма ісінің маман құзіреттілігін қалыптастырудағы мүмкіндіктері мен ерекшеліктерін талдап, тұжырым жасаудың маңызы зор деп есептейміз.

М.Ибраева
ф.ғ.к., ассистент-профессор
Назарбаев Университеті

CREATING ONLINE LEARNING ENVIRONMENTS FOR LANGUAGE ACQUISITION

Мақалада тіл үйрету мен бағалау үдерісінде пайдаланылатын онлайн технологиялардың артықшылықтары мен қиындықтары қарастырылады.

Using online technologies in teaching and assessing the language is considered to be effective education. For effective assessment, creating online testing materials is a recognized method in higher education aimed at engaging students in effectively learning the language. In an era of dynamic globalization, the demand for instructional technologies is increasing, as is the amount of bilingual, trilingual, and multilingual people around the globe. This paper will discuss ways of creating online assignments, vocabulary and grammar tests, as well as establishing various forums for group discussions or peer feedback for evaluating syllabi using tools like Kahoot and Moodle, *Google handouts*, *google doc*, particularly when designing teaching and testing materials. These tools are alternatives to traditional class designs that can be varied during the teaching process. Designing online materials with the use of Kahoot and/or Moodle is beneficial in saving time that can be deployed for other activities, raising students' motivation, as well as in creating a variety of class designs and for teambuilding. This paper covers the advantages of designing online teaching and testing materials and its challenges on Kahoot, Moodle and other tools. The evidences gathered in class observations while utilizing these online technologies will be described in this paper. The findings highlight a new area for classrooms in which both students and instructors can use iPad, cell phones, tablets and note-books in class for reaching objectives and fulfilling learning outcomes. This approach will create alternatives for online environments where students will be able to learn the language and assess their knowledge themselves. This research will be useful in developing theories of teaching language acquisition in bilingual and multilingual educational settings.

Салтанат Иманқұлова
ф.ғ.к., доцент
Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ

ҚАЗАҚ ТІЛІН ОҚЫТУДАҒЫ ТҮЙІНДІ МӘСЕЛЕЛЕР, ОНЫ ШЕШУ ЖОЛДАРЫ

The main key points of this article are the Kazakh learning procedure, significant problems and their decisions, the virtual school of the Kazakh language.

Қазіргі таңдағы ғылыми-техникалық, ақпараттық үдерістің қарқынды дамуы білім беру мазмұнын қайта қарап, оқытушының кәсіби біліктілігі мен оқу үрдісінің тұлғалық бағдарға негізделуін талап етеді. Ол үшін қысқа мерзімде ақпараттың көлемді бөлігін тиімді түрде ұсынатын, сол ақпаратты жоғарғы деңгейде игерте алатын және практикада бекіте алатын инновациялық технологияларды қолдана білу маңызды рөл атқарады.

Алайда осы бағыттағы ізденістерді кеңейту, сол технологияларды қолданып жүрген мамандардың жұмысын жарнамалау, озық технологияларды тарату мәселесі, яғни **маркетингтік жүйе** қолға алынбаған.

1-ұсыныс: Қазақ тілінің виртуалды мектебін ашу (Виртуальная школа казахского языка), озық технологияларды жарнамалау, тарату, қолжетімділігін қамтамасыз ету, оны сайтқа орналастыру.

Қазақ тілін оқытудағы сабақтастық болмаса, тілді меңгертудегі соңғы нәтиже оң шешімін таппайды. Яғни әр оқу орнын (балабақша, орта мектеп, жоғары оқу орны, жоғары оқу орнынан кейінгі мекеме) аяқтаған тіл үйренуші белгілі бір тілдік құзыреттілікке жауап беруі керек, сол талаптарға сай болуы керек. Сол үйренген тілдік білімді (лексикалық минимум, грамматикалық құрылым) практикада қолдана алатындай дағды қалыптастыра білуі керек.

2-ұсыныс. Қазақ тілін оқытудағы сабақтастық (*балабақша-мектеп-орта арнаулы оқу орны-жоғарғы оқу орны-жоғарғы оқу орнынан кейінгі білім беру*) қатаң сақталып, тілдік құзырет талаптарын орындау бақылауда ұсталынуы керек. Оған балабақшадан бастап – жоғарғы оқу орнынан кейінгі білім беру орталығына дейінгі оқыту жүйесін енгізу, әр мекеменің мақсат, міндеттерін айқындап алу, мысалы балабақшада қандай лексикалық минимум болу керек? Грамматикалық құрылымды қалай беру керек? Балабақша тәрбиеленушісі қандай тілдік құзіреттілікке жауап беру керек? Мектеп – ЖОО – ЖОО-дан кейінгі білім беру де солай сабақтаса жалғасып тіл меңгерілуі керек);

3-ұсыныс. Үштілділік жүйесіндегі негізгі тетік – қазақ тілінің мәртебесін көтеру үшін оқыту сағаттарын орыс, қазақ бөлімдеріне қарамастан көбейту (**орыс бөлімдеріне** – кәсіби бағдарлы қазақ тілін, іскерлік қазақ тілін, бизнес және коммерция тілін, **қазақ бөлімдеріне** – кәсіби қазақ тілін, сөз мәдениеті мен тілдік қарым-қатынас, ісқағаздарын жүргізу)

4-ұсыныс. Қазақ тілін оқыту әдістемесі орталығын құру. Осы аталған орталыққа озық технологияны қолданып жүрген мамандарды мүше етіп, коммерциялық жолмен өнімдерін тарату, шеберлік сабақтарын өткізу, жас мамандар мектебін құру, семинар-тренинг, онлайн сабақтар өткізіп пікіралмасу ортасын қалыптастыру.

С.К. Қасымова
ф.ғ.к., доцент,
Көкшетау техникалық институты

**ТЕХНИКАЛЫҚ ЖОО-ДА ТІЛДЕРДІ МЕҢГЕРУДІҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ
ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ**

In this article it is spoken about the psychological peculiarities of the development of languages in the military technical higher educational institution.

Заманауи техникалық жоғары оқу орындарында гуманитарлық дайындау кешенінде тілдік дайындық ең маңызды міндеттердің бірі болып табылады. Себебі ол білім алушылардың мәдени дамуы мен халықаралық деңгейде өзінің кәсіби мәселелерін шешуде және бәсекеге қабілетті маман болып қалыптасуына барынша ықпал етеді. Сондықтан гуманитарлық пән ретінде қазақ, орыс және кәсіби бағытталған шет тілдері жоғары техникалық білімді әлеуметтендіруде басты роль атқарады десек қателеспейміз.

Көп реттерде техникалық жоғары оқу орнының білім алушыларының тілді орташа меңгеруінің бастысы, оларда техникалық ойлау жүйесі және тілдік сезінудің болмауы яғни тіл шорқақтығы секілді психологиялық сәттер болып табылады. Ал тілді тез меңгеру тілді сезіну негізінде болатынын білеміз. Техникалық ЖОО-да тілдерді үйретуде байқағанымыз аталған оқу орындарының білім алушыларының тілдік пәндерді меңгеруге кедергі келтіретіні мінез ерекшеліктеріндегі ұстамдылық, тұйықтық, ұялшақтық, марғаулық және қысымшылық сияқты тұлғалық қасиеттердің басым болуы. Мәселен, фонетикалық жаттығулар, диалог, рольдік ойындар өздерінің курстастарының алдында күлкілі болуға қорқып, олар үшін күлкілі секілді болып көрінеді. Ал филолог студенттер керісінше аталған жұмыс түрінде өздерін барынша жан-жақты көрсетуге тырысады.

Тілдік емес ЖОО-да тілдерді үйрету кезінде мәтіндер болашақ мамандыққа бағытталғандығын ескере отырып, іріктелуі қажет. Осылайша біз студенттердің коммуникативті-танымдық қызметтерін пәнге қызығушылықтарын арттыра және өз беттерінше жаңа сөздерді, сөз орамдарын ақпарат көздерін пайдалану арқылы белсендіреміз. Егер оқытудың қызметі танымдық уәждемеге сәйкес болса, онда практикалық қызметі – кәсіптікке сәйкес келеді. Сәйкесінше болашақ маманның оқу-танымдық қызметтен кәсіби қызметке ауысуы танымдық уәждің кәсіптікке ауысу мәселесімен көрінеді. Техникалық ЖОО-да тілдерді оқытудың басты мақсаты кәсіби – бағытталған қызметте коммуникативтік күзiреттілікті қалыптастыру болып табылады. Сондай-ақ болашақ мамандыққа сәйкес арнайы әдебиеттермен жұмыс жасау үрдісінде лингвокәсіби бағыттауды қалыптастыру негізінде өз бетінше танымдарын дамытуға бағытталады. Сондықтан мәселен қазақ тілі сабақтарында пән аралық байланыстармен қатар ұлттық психологияға тәрбиелеуге бағытталған әр түрлі мәтіндерді жан-жақты зерттеу, жоспар құру, мәтін тақырыбына сәйкес ой – толғау, қорытынды шығару секілді жұмыстарды қоссақ, болашақ маманның тіл байлығы, ой жүйесі, пайымдауы қалыптасады.

Тілдерді үйрету өте күрделі сондықтан тілдерді оқыту - қабылдау, танымдық психология, психоллингвистика және педагогикалық психология заңдарына негізделуі қажет.

Ә.О. Ыбырайым

ф.ғ.к., доцент,

М.Х.Дулати атындағы ТарМУ

ҚАЗАҚ ТІЛІНДЕГІ ҚҰРМАЛАС СӨЙЛЕМДЕРДІ ОҚЫТУДАҒЫ ҚИЫНДЫҚТАР

In the given thesis views oppositions on the problems of complex sentence classification in linguistics and difficulties of their learning are analyzed.

Құрмалас сөйлем – синтаксистің үлкен бір саласы. Олар белгілі бір амал-тәсілдер арқылы жасалады. Мұндай амал-тәсілдер алғашқы компоненттің баяндауышында болады. Осыған орай сол алғашқы компоненттің баяндауышының жасалу жолдарына қарай,

етістіктің тиянақты формасында немесе етістіктің аяқталмаған тиянақсыз формасы түрінде келіп отырады. Міне, осындай алғашқы компоненттің баяндауышының берілу жолдарына қарай құрмалас сөйлемнің түрлері де ажыратылатын болады. Дегенмен, өткен ғасырдың басында көрнекті ғалымдар А.Байтұрсынов, Қ.Жұбановтар салған құрмалас сөйлемнің түрлерін ажырату барысында әлі күнге дейін тұрақты терминология қалыптаса қойған жоқ. Тіпті, салалас, сабақтас құрмалас сөйлемдердің түрлерін ажыратуда да әртүрлі көзқарастарды көреміз. Бұл өз кезегінде жоғары оқу орындарында құрмалас сөйлемді оқытуда біршама қиындықтар туғызып келеді.

Мәселен, А.Байтұрсынов сөйлемдерді құрылуынша іргелес сөйлемдер, құрмалас сөйлемдер деп топтастырып, құрмаласты сыйысулы құрмалас, қиысулы құрмалас деп бөліп, біріншісін шұбалаң түрі және ықшам түрі деп, екіншісін салалас құрмалас және сабақтас құрмалас деп жіктейді. Салаластың бес түрін, сабақтастың он түрін анықтап, оларға түрлі атаулар береді. Ал Қ.Жұбанов құрмалас сөйлемді күрделі сөйлем деп атауды ұсынады және оның екі түрі: салалас және сабақтас – болатынын көрсетеді. С.Аманжолов құрмалас сөйлемдерді төртке бөледі: салалас, сабақтас, аралас, тиянақты басыңқысыз сабақтас. Салаласты жалғаулықты салалас, жалғаулықсыз салалас деп бөліп, жалғаулықсыздың 11 түрін, жалғаулықтының төрт түрін ұсынып, баяншы салалас, әрқилы салалас, ұқсастық салалас деген атауларды қолданады. Н.Сауранбаев та құрмаласты төрт түрге бөліп, өзіндік атаулар қолданған: салалас құрмалас, сабақтас құрмалас, аралас құрмалас, үйірлі мүшелі құрмалас.

Мұндай пікір қайшылықтары салалас, сабақтас құрмалас сөйлемдердің түрлерінің саны мен атауларын белгілеуде де жиі кездеседі. Сондай-ақ жоғары оқу орындары мен мектеп оқулықтарындағы құрмалас сөйлемдерге қатысты атаулар мен тұжырымдар да бір-бірінен алшақ жатады. Студенттің жоғары оқу орнында алған білімі, мектептегі үйрететін бағдарламасымен сәйкес келмей жатады. Бұл да өз кезегінде білімгерлерге құрмалас сөйлем синтаксисін меңгертуге едәуір қиындық туғызады. Міне, осы орайда құрмалас сөйлемдерге қатысты атауларды біріздендіру, тұрақтандыру мәселелері бүгінгі синтаксис ғылымының негізгі міндеттерінің бірі болуы тиіс.

М. Х. Шаяхметова

ф.ғ.к., доцент,

Л.Н.Гумилев атындағы ЕҰУ

ҚАЗАҚ ТІЛІН ОҚЫТУДА АҚПАРАТТЫҚ ТЕХНОЛОГИЯНЫ ҚОЛДАНУДЫҢ ӨЗЕКТІЛІГІ

The role and influence of information Technology in teaching Kazakh language of Higher Institution Establishments

Қазақ тілін оқыту әдістемесін әлемдік ақпараттық білім кеңістігінің деңгейіне көтерудің тиімді жолы – білім беру саласын толықтай ақпараттандыру.

Білімді ақпараттандыру күрделі де көп қырлы үдеріс болып табылады, оның сәтті жүзеге асуы білім мекемелерін компьютерлендіруге ғана емес, білім беруді ақпараттандыруды қамтамасыз ету әдістемесіне тәуелді. Бұл ғалымдар мен педагогтардың, психологтар мен әдіскерлердің, бағдарламашылар мен ақпараттық-коммуникациялық технологиялар саласы мамандарының күш-жігерін жан-жақты жұмылдыру уақытының келгенін көрсетеді. Білімді ақпараттандыру – қазақ тілін үйретудің басты талабы.

Жаңа ақпараттық технологияларды пайдалану арқылы дамыта оқыту, қашықтан оқыту, дара тұлғаға бағыттап оқыту мақсаттарын жүзеге асыра отырып, оқу тәрбие үрдісінің барлық деңгейлерінің тиімділігі мен сапасын жоғарылату – бүгінгі күннің басты талабы.

Қазіргі жаппай ақпараттандыру заманында қазақ тілін үйрету мен ақпараттық технологияларды игеру жарыспалы түрде қолданылады. Ақпараттық қоғам кезінде оқытушы тіл үйренушілердің алдында жалғыз ақпарат көзі болмайды. Ол ақпарат алуды жеңілдететін аралық тұлғаға айналады. Адамзат өркениетінің іргелі сипаты қажетті ақпаратты іріктеп алу, жинақтау, өмірге бейімдеп өңдеу және тұтыну болып табылады. Ақпараттық қоғамда алғашқы компьютерлік сауаттылық пен оны пайдалана білуді меңгермейінше, белгіленген міндеттерді шешу үшін компьютерлік құралдарды пайдалана білмейінше қазіргі ғылым мен мәдениетте, өндірісте, іскерлік пен қоғамның басқа да саласында адамның шығармашылық әлеуетін толық пайдалану мүмкін емес. Сондықтан қазақ тілін оқытуда қатысымдық құзіреттіліктің жоғары белсенді түрін дамыту ақпараттық-коммуникациялық технологияларды тиімді қолданғанда жүзеге асады.

Ақпараттық технологияларды қолдану интерактивтік және бейімделу сияқты құнды қасиеттері бар білім алу ортасын тудырады. Тілдік білім алуды ақпараттандыру тіл үйренушілерге дүниежүзілік мәдениет байлықтарымен, ақпараттық ресурстармен қатынас жасауға мүмкіндік береді және шынайы мәдени коммуникация үшін жағдай жасайды. Жаңа ақпараттық және білім алу ортасында тіл үйренушілердің табысты қызмет етуі олардың ақпараттық-технологиялық құзіретінің қалыптасу деңгейімен сипатталады. Оның құрамында мәдени ақпарат жетекші орын алады. Орыс тілді дәрісханаларда қазақ тілін, мемлекеттік тілді оқыту жүйесі қарапайым және бастапқы, негізгі, орта және ортадан жоғары деңгейі бойынша базалық және пәндік құзіреттерді жүзеге асыра отырып қазақ тілін қатысымдық тұрғыдан меңгерту; әдеби тілде сөйлеуге, сауатты жазуға үйрету арқылы дара тұлғаның тілдік қабілетін дамыту, бір-бірімен сабақтас, жүйелі тақырыптарды коммуникативтік тұрғыдан ұсына отырып, оларға қазақша тілдік қатынасты игерту мақсатын көздейді. Осы аталған мақсатқа қол жеткізу үшін оқытудың ақпараттық технологияларын пайдаланған тиімді.

Жаңа ақпараттық технология құралдарын қазақ тілі сабақтарында пайдалану, оқушының шығармашылық, интеллектуалдық қабілетінің дамуына, өз білімін өмірде пайдалана білу дағдыларының қалыптасуына әкеледі.

Б.Т.Кульбаева

ф.ғ.к., доцент

Павлодарский государственный
педагогический институт

СОВРЕМЕННЫЕ ЭЛЕКТИВНЫЕ КУРСЫ В РАМКАХ ПРОФИЛЬНОГО ОБУЧЕНИЯ

Innovative approach to training a new generation of educational materials, change their functions and methods of use in educational practice is one of the components of the modernization of education. Today, integrated elective courses are very relevant, when one course is combined with several disciplines, for example, history and foreign language. History and foreign language form the basis and provide opportunities for personal growth of students with the help of the competency approach to education of the individual. Linguistic and historical knowledge can have a better understanding of the history and foreign language.

Профильное обучение сегодня рассматривается как особая система организации образовательного процесса на старшей ступени общего образования, являющаяся определенной средой для успешного профессионального и социального самоопределения учащихся.

Профильная школа отличается от общеобразовательной школы тем, что она дает ученику возможность приобрести необходимый набор умений на том наборе учебных курсов (профиль), которые ученику ближе, интереснее. Содержание части этих учебных

предметов задано стандартом профильного уровня, а вторая его часть (элективная) является предметом согласования между конкретным учителем и группой учеников.

Впервые идея введения элективных курсов в учебный план была заявлена в информации Учебно-методического управления общего среднего образования СССР «О базисном учебном плане» (Учительская газета. – 1989. – 28 декабря). Именно в этом плане стал впервые выделяться школьный компонент содержания образования, куда стали входить курсы по выбору, профильное обучение, факультативы.

Обращение к педагогическому проектированию в профильной школе органично связано с общими изменениями, которые происходят в современном образовании. Известно, что Закон РК «Об образовании» предоставляет значительную свободу образовательным учреждениям, образовательным системам в разработке собственных образовательных программ, признает необходимость гибкого учета в них региональных социокультурных особенностей, предполагает активное обращение учителей к педагогическому творчеству в процессе проектирования образовательной деятельности и прогнозировании ее результатов. В Концепции профильного обучения на старшей ступени общего образования подчеркивается, что учитель профильной школы обязан не просто быть специалистом высокого уровня, но и должен обеспечивать вариативность и личностную ориентацию образовательного процесса (проектирование индивидуальных образовательных траекторий, обучающихся); его практическую направленность (освоение проектно-исследовательских и коммуникативных методов обучения).

Таким образом, содержание личностно ориентированного элективного курса должно определяться образовательными интересами, потребностями и способностями обучающихся, профессиональными возможностями учителя-проектировщика, интересами и запросами родителей.

А. Шенгун

ф.ғ.к., доцент

Қожса Ахмет Ясауи атындағы

Халықаралық қазақ-түрік университеті

ҚАЗАҚСТАНДЫҚ БІЛІМ БЕРУДЕГІ ТІЛ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Kazakhstan hosts over 130 nationalities living together. In Kazakhstan the multi lingual education started in the third quarter of the 1800s in the schools which provided Kazakh and Russian education. In the following years Russian, Uzbek and German were also used in the education. Recently, trilingual education has been performed because of the globalization impact. It is remarkable that nowadays English is accepted as a medium of instruction in some schools where Russia and Kazakh were once used only. Trilingual education, in a way, means that students will not be able to learn three languages efficiently. The most important result of this choice will be a risk of having a Kazakh generation who cannot acquire (LEARN) their mother tongue very well. This will be an undesirable danger for the future of Kazakh language. When we examine the language of education in developed countries, we see that the medium of education is unilingual; that is their mother tongue. The other languages are taught as a foreign language. Just as the education in developed countries, Kazakhstan should carry out a system in which the education is unilingual and other languages are taught as a foreign language in order to have a healthy education.

Қазақстан-жүз отыздан астам ұлттың бір шаңырақ астында тұрып жатқан ел. Сонымен қатар Қазақстандағы оқу орындарында бірнеше тілде білім беріледі. Қазақстандағы көп тілді білім беру тарихы алғаш рет XIX ғасырдың соңғы ширегінен

бастап орыс және қазақ тілдерінде білім беретін мектептердің ашылуымен басталғаны белгілі. Кеңес одағы тұсында мектептерде орыс, өзбек, ұйғыр т.б. тілдерде білім беріліп келді. Соңғы жылдары жаһанданудың ықпалымен болса керек бұрыннан орыс тілі оқытылып жүрген ұлттық мектептерде ағылшын тілінің білім беру тілі ретінде оқытыла бастауы назар аударарлық мәселе. Бірден үш тілде оқыту оқушылардың үш тілді де өз деңгейінде үйрене алмауы деген сөз. Ана тілінде, яғни қазақ тілінде сөйлейтін жас ұрпақтың өз тілін жақсы білмеу қаупі туатыны анық. Мұндай жағдай қазақ тілінің болашағына қауіп төндіреді. Дамыған елдерге қарасақ білім беру тілінің бір ғана тіл екенін, басқа тілдерді үйрену шет тілі деңгейінде екенін байқаймыз. Қазақстанда да дамыған елдердегідей білім беру бір ғана тілде жүргізіліп, басқа тілдер шет тілі ретінде оқытылғаны абзал.

Ш.Л.Ерхожина

ф.ғ.к., доцент

ҚызМемПУ

ҚАЗАҚ ТІЛІН ОҚЫТУДАҒЫ ТЫҢ ІЗДЕНІСТЕР МЕН ЖАҢА БАҒЫТТАР

In this article is determined modern actual Kazakh language teaching problems to another nationality. It will be widely discussed own features of new education programs in teaching. PISA is based on standard functional literacy education; education is proved, on the study of a centralized approach to ensuring the transition to a service paradigm. The specifics of the new training program is its orientation towards the development of skills that meet modern requirements: information collection, analysis and interpretation of the synthesis of the thought of being able to make a generalization, critical, thinking skills; people, natural resources and public education; personality values and spiritual development; learning functional skills: reading, writing, and his ability to clearly and accurately explained establish cause-and-effect relationship.

Қазіргі күнгі білім берудегі басты бағыттардың бірі – қазақ тілін оқытуда жаңа ізденістер арқылы нәтижеге тез жету. Қазақ тілінің осы мәселесі сонау Ахмет Байтұрсынов, Қошке Кемеңгерұлы, Мағжан Жұмабаев, Жүсіпбек Аймауытов сынды ел ардақтыларының қазақ тілінің тағдыры үшін күрескен, ел еркіндігін аңсаған қысталаң кезеңдерінен бастап, тәуелсіздік алып озық прогрестің барынша дамыған заманында да өзекті болып келеді. Кезінде А.Байтұрсынұлының, Қ. Кемеңгерұлының, Т.Шонанұлының, т.б. еңбектеріне қарап, қазақ тілін үйретудің және оқытудың мәселесі ерте басталғанын аңғаруға болады.

Қазірде көптеген өркениетті елдердің 80 жылдардың ішінде көше бастаған PISA стандарты тиімді деп саналып отыр. Ол білімнің функционалдық сауаттылығына негізделеді. Білімге орталықтандырылған парадигмадан қызметтікке ауысуды қамтамасыз ететін тәсілдемелерді зерделеуге бағытталған. Яғни, білімалушының қаншалықты білімді өз қорына жинағандығы емес, сол алған білімін қаншалықты біліп, істей алатындығы және алған білімін өмірде қалай қолдана алатындығы маңыздылыққа айналып отыр. Ұлт өкілдеріне қазақ тілін үйрету ғана емес, қазақ мектептеріндегі қазақ тілінің оқытылуы жаңартылған білім мазмұнына негізделуде.

Жаңа оқу бағдарламаларының ерекшелігі – оның заман талабына жауап беретін дағдыларды дамытуға бағытталғандығында: ақпаратты іздеу, талдау және интерпретациялау, синтез жасай білу, ой қорыту, сыни, шығармашылық тұрғыда ойлау дағдыларын дамыту; адам, табиғат және қоғам туралы олардың білім қорларын қалыптастыру; рухани-адамгершілік құндылықтарын дамыту; оқудың функционалдық дағдыларын қалыптастыру: оқу, жазу, өз ойын нақты әрі дәл жеткізе білу, себеп-салдарлы байланыстар орнату.

Оқушылардың функционалдық сауаттылығын, коммуникативтік, лингвистикалық құзыреттіліктің негізін қалыптастыруға бағытталған мақсатқа жету үшін білім беру ұйымдары үш тілді оқытуды жүзеге асырмақ. Білім берудегі басты мақсаттың бірі – жан - жақты дамыған жеке тұлға қалыптастыру болса, қазақ тілін оқытуда тыңдалым, оқылым, жазылым, айтылым дағдыларын дамыту арқылы қазақша еркін және сауатты сөйлеу, жазу коммуникативтік дағдыларын қалыптастыру болып отыр.

Б. Б. Динаева
ф.ғ.к., доцент
КАЗГЮУ Университеті

СЫНИ ТҰРҒЫДАН ОЙЛАУДЫ ЖАЗБА ЖҰМЫСТАРЫ АРҚЫЛЫ ДАМУ ТӘСІЛДЕРІ

This article describes the methods of application of the technology of critical thinking, as well as an analysis of ways of development of critical thinking through writing. The author focuses on the fact that the use of this technology in the process, students learn different methods of working with the information, learn to articulate their reasoning, to sum up, clearly expressing his opinion, to confirm it with logical arguments, clearly express their thoughts, to be able to carefully listen to his opponent. It is also said that the letter as a form of speech activity is the most effective method of teaching critical thinking.

«Оқу мен жазу арқылы сыни тұрғыдан ойлау» технологиясында жазудың орны ерекше. Жеке тұлғаның өзін-өзі бағалай алуды меңгеруі, өзін-өзі құрметтеудің жоғары деңгейі, «мен» бейнесінің айқын қалыптасуына сыни ойлаудың болуы көмектеседі. Жазу – көрікті ойлардың көрінісі. Жазу үдерісі – күрделі үдеріс. Кез келген шығармашылық дүниені жазу, оны жарыққа шығару үшін әр адамда және студентте жазу дағдысының болуы қажет. Жазу дегеніміз жаңа нәрсе құрастыру, ол – конструктивтік әрекет, шығармашылық қабілет [1, 12].

Сыни тұрғыдан ойлау стратегиясы бойынша жүргізілетін жұмыста эссе жазу маңызды қызмет атқарады. Эссе мәтіннің мазмұнын сапалы игеруге және күрделі интеллектуалдық-қатысымдық жазбаша пікір айтуға байланысты біліктерді қалыптастыруға мүмкіндік береді. Студент эссе жазуда кез келген өзекті мәселе бойынша өз ойын жазбаша логикалық сабақтастықта құрастырып, дәйектер мен қарсы дәйектер келтіреді, талдау жүргізеді, мысалдармен ойын бекітеді және қорытынды жасайды. Эссе жазуда студенттің ойлау үдерісі оқытушыға айқын көрінеді, себебі эссе жазу барысында студент өз бетінше дербес ойланып, өзіндегі барлық білім қорын жұмсайды. Оқылыммен жұмыс істеу кезінде ұжымдық жұмыс жүзеге асырылса, жазылым барысында студенттің жеке ойы қағазға түседі. Жақсы жазылған жұмыста берілген тақырыптың шешімі табылып, оқырманға мәселенің жауабы ұсынылады.

Эсседе әлеуметтік сипат болуы керек. Эссе жазуға кіріспес бұрын: «*Мен неге және не үшін жазып отырмын?*», «*Менің жұмысымды кім оқиды?*», «*Мен қандай идеяларды айтқым келеді?*», «*Маңызды ақпаратты мен қай жерден іздеп таба аламын?*», «*Мен оқырмандардан қандай пікірлер мен іс-әрекеттерді күтемін?*» деген сұрақтарға жауап беру керек сияқты. Қысқасы, эссе жазушы студент «оқырман (бұл жерде оқырман – оқытушы, топтағы студенттер) қалай қабылдайды екен?» деген ойды есінен шығармай, оқырманына бағдарлануы тиіс.

Әрине, студенттер үшін жазылым жұмысы оқу үдерісінің ең бір қиын да, күрделі бөлігі болып табылады. Жазба жұмыстарын тексеру оқытушылар үшін де оңай шаруа емес, дегенмен де қазіргі кезде жазылымның қажеттігін уақыт өзі мойындатып отыр. Орта мектепті бітірушілер емтиханды ауызша немесе жазбаша тапсырмайтындықтан, ауызша сөйлеу мен жазба жұмыстарында қиындықтың болатыны түсінікті (яғни тестілеу

жүйесінің тигізген әсері). Эссе жазу барысында миға шабуыл, дербес ойлану, өзі жазу, жазған жұмысын өңдеу, түзету, редакциялау және «жариялау» (жариялау дегенімізді жазған эссесін топта оқу деп түсінгеніміз жөн) сияқты жұмыстар жүзеге асырылады. Осы ретте жазылым сыни тұрғыда оқытудың аса тиімді тәсілі екенін, жазба жұмыстарын орындатудағы мақсат студенттің өзіндік шығармашылық ойлауын, сыни ойлай білуін дамыту және өз ойын жазбаша түрде сауатты бере білуге үйрету екендігін баса айтқымыз келеді.

Ш.Д.Абдиева
п.ғ.к., доцент
Тілдер Орталығы, UIB

ЖОҒАРЫ ОҚУ ОРЫНДАРЫНДАҒЫ ҚАЗАҚ ТІЛІ САБАҒЫНДА ҚОЛДАНЫЛАТЫН ЗАМАНАУИ ӘДІСТЕР

The material of the article is devoted to the modern methods of teaching foreign languages. The article carries material about the advantages and perspectives of using of described technologies in the process of learning in Higher Educational Institutes. These technologies may be considered as the alternative means of evaluation of students' results in their academic activities and personal development. A goal of modern education – to form comprehensive, well-educated, pragmatic, capable person, who always have his own opinion; to get rid of authoritarian teaching methods; to achieve activity and interest of the student to independent and creative approach to knowledge, strengthening the students' wishes to speak in professional language, develop their independence, instead of approach in which lecturer is the main link of learning.

Оқытудың жаңа технологиясы дегеніміз – оқу процесін жандандыру мақсатын ұйымдастыру, белгілі бір мақсатқа жұмылуда алдын ала ойластырудың ықпалы мен әсері және оқу процесін ойдағыдай жүзеге асырудың мазмұнды техникасы. Оқытудың жаңа технологиясының түрлері қазіргі кезде заман ағымына қарай көбейіп, жүзеге асуда. Сол әдіс-тәсілдердің бірі – интербелсенді әдіс.

Көптеген шетелдік және ресейлік педагогтардың айтуы бойынша (Пиаже, Выготский, Брюнер, Гальперин, Талызина және т.б.) құзіреттіліктің дамуы - оқу үрдісінде міндетті түрде интербелсенді әдістерді қолдану арқылы жүзеге асады. Құзіреттілік әрекет тәжірибеге негізделген. Жұмыс істеп үйрену үшін, жұмыс істеу керек. Қарым-қатынасқа үйрену үшін, қарым-қатынас жасау керек. Ақпаратты пайдалануды үйрену үшін, сол ақпаратпен жұмыс істеу керек. Құзіреттілікті игеру – студенттің белсенділігіне байланысты. Белсенділікті ұйымдастыру – заманауи оқытушының міндеті.

Кейбір оқытушылардың оқытудың жаңа әдістемелерін қабылдай бермейтінін ескерсек, студенттер де дәстүрлі сабақтарға аса қызығушылық танытпайтынын айта кеткен жөн. Осы мақалада студенттерді қазақша сөйлеуге үйретуде негізгі жаңа әдістерді қолдану оның ішінде белсенді әдістер арқылы қазақша сөйлеуге үйрету тиімді екенін дәлелдеуге тырыстық.

Студенттерге тіл үйретуде өздерінің тұлғалық қасиеттерін көрсете алатындай жағдай туғызу арқылы олардың белсенділіктерін арттыруға болады. Өзінің болашақ кәсіби саласындағы рөлдерге ене отырып, кәсіби сөйлеу дағдысын қалыптастырып, жауапкершілікті сезінетіндей жағдай туғызу. Осы аталған талаптарға интербелсенді әдіс толық жауап бере алады.

Интербелсенді оқыту технологиясы мен концепциясы интеракция (ағлш. Interaction - өзара әсер, бір-біріне әсер ету) құбылысына негізделген. Оқыту барысында жеке тұлғалар арасында танымдық қарым-қатынас орнап, оның субъектілері өзара қатынасқа түседі. Әр студенттің жеке жұмысы мен оның жеке тұлғасын дамыту адамдардың бір-бірімен сөйлесу және өз ара әрекеттесу барысында жүзеге асады.

Білім беру саласында оқытушы мен студенттің қарым-қатынасы кең тараған әдістің үш түріне - бейтарап әдіс, белсенді әдіс, интербелсенді әдістерге негізделген.

Бейтарап әдіс - оқытушы мен студенттің қарым-қатынасы барысында оқытушы сабақ жүргізуді басқарушы (дирежер) негізгі тұлға, ал студенттер бейтарап тыңдаушы рөлінде. Қайта байланыс өз бетінше орындалатын жұмыстар, бақылау жұмыстары, тест бойынша т.б тексеру арқылы жүргізіледі. Заманауи педагогикалық технологиялар және студенттердің жаңа материалды қабылдау жағынан қарасақ, кейбір жағымды жағына қарамастан, бұл әдіс өте тиімсіз болып саналады. Оқытушы үшін сабаққа дайындалу өте жеңіл және салыстырмалы түрде аз уақытта көп материал беру мүмкіндігі бар.

Белсенді әдіс деп, оқу үрдісі барысында оқытушы мен студенттің белсенді қарым-қатынасы танымдық әрекет арқылы ұйымдастырылуын айтамыз. Көптеген педагогтар белсенді әдіс пен интербелсенді әдістердің ұқсас деген пікірде, алайда ұқсастығына қарамастан, олардың едәуір айырмашылықтары бар. Интербелсенді әдісті белсенді әдістің заманауи түрі ретінде қарастыруға болады.

А.Р. Найманбай

ф.ғ.к. доцент

Л.Н.Гумилев атындағы ЕҰУ

ТІЛ ҮЙРЕТУДЕГІ ЗАМАНАУИ ТӘСІЛДЕР

This article analyzes modern methodology of Kazak language in auditoria with speakers the new directions on training. Key words: thinking, pedagogy, competence, consciousness, textbook theory.

Мемлекеттік тілдің даму бағыты мен болашақтағы бағдары жыл сайын қарқынды өсіп, жалпыхалықтық тілге айналуға. Бұл талдаулар Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә.Назарбаевтың халыққа арнаған Жолдауында да назардан тыс қалған емес: Үкімет «Тілдердің үш тұғырлылығы» мәдени жобасын іске асыруды жеделдетуі тиіс. Бүкіл қоғамымызды топтастырып отырған мемлекеттік тіл ретінде қазақ тілін оқытудың сапасын арттыру қажеттігіне ерекше назар аударғым келеді. Қазақ тілінің мемлекеттік қызметте де, өндірісте де, ғылымда да, білім беруде өз дәрежесінде қолданылуына жағдай жасау керек. Елбасымыз айтқандай, бұл міндеттер Қазақстан Республикасының мемлекеттік тілді дамыту саясаты мен ЖОО-лардың оқу бағдарламасында іске асырылып келеді.

Әдіскер, тілші-ғалым А. Байтұрсынұлы өз еңбегінде: «Жалпы әліп-би үйретудің өзінде толып жатқан әдіс бар. Әдіс – керекшіліктен шығатын нәрсе. Әдістің жақсы-жаман болмағы жұмсалатын орнының керек қылуына қарай» деген болатын. Жалпы тәуелсіздік алған кезеңнен бастап қазақ тілін екінші ана тілі ретінде оқытуда көптеген соны жетістіктер болып, А. Алдашева, К. Күзекова, Қ. Қадашева, З. Ерназарова сынды ғалымдарымыз өз еңбектерінде талдаулар жасап, ортақ әдіс-тәсілдермен бөлісіп, бүгінгі ізденістер жалғасуда.

Тілді оқытудың екі негізгі мәселесі бар: грамматиканы тиімді жеткізу және әдістемелік тұрғыдан үйлесімді және қызықты тапсырмаларды ойлап табу. Тіл үйретудегі тәжірибелерге сүйенсек, білім алушыларды қазақша сөйлету мақсатында мынадай құзіреттіліктер бар екен:

1) *Тілдік-лингвистикалық құзіреттілік.* Тілдік-лингвистикалық құзіреттілік қазақ әдеби тілінің нормаларымен және олардың жазба, ауызекі сөйлеудегі сақталуына үйретеді. Ал, лингвистикалық құзірет – қазақ тілінің жүйелік-құрылымдық болмысы туралы берілетін білім арқылы қалыптасады.

2) *Коммуникативтік құзіреттілік* қазақша сөйлеу ерекшеліктері, түрлері, қазақша айтылым, тыңдалым, оқылым, жазылымдағы білік-дағдыларын дамыту негізінде қалыптасады. Тіл үйренушілердің ұлттық сөйлеу мәері мен қазақ халқының сөйлеу

мәнеріне жақын келетін ортақ ерекшеліктер сараланып, мұны коммуникативтік құзіреттілікті қалыптастыруда қолдануға болады.

3) *Мәдениеттаным құзіреттілігі* қазақ тілі және осы тілде таңбаланған қазақ халқының материалдық және рухани мәдениеті туралы білімді меңгерту арқылы қалыптасып, дамиды.

Бұл талдаулардан байқағанымыз, егер тіл үйренушіге грамматиканы ғана үйретер болсақ, сөйлесім әрекеті шетте қалады, алайда грамматикасыз сөйлеу әрекетінің де болмайтындығы назарда ұсталады.

Оқу үдерісінде мынадай негізгі инновациялық технологиялар белгіленген:

- 1) Кейс –технология;
- 2) WEB технология;
- 3) Коммуникациялық технология;
- 4) Ақпараттық технология;
- 5) Интерактивтік әдіс технологиясы;
- 6) Мультимедия технологиясы;
- 7) Телекоммуникация немесе электронды оқыту технологиясы.

Технологияның тиімділігі, оның болашақ маманның психологиялық ерекшелігіне, іскерлігіне байланысты әсер етеді. Бұдан шығатын басты талап субъектінің мән бере оқуы, жеке бастың даму диагностикасы, жағдайларды жобалау, ойлы ізденістер диалогы, оқулықтағы тапсырмаларды өмірмен байланыстырып беру. Оқытушы сабақ барысында оқытудың бірнеше әдіс-тәсілдерін пайдаланғаны дұрыс.

З.А.Құламанова

ф.ғ.к.доцент

М.Х.Дулати атындағы ТарМУ

ҚАЗАҚ ТІЛІН ОҚЫТУДАҒЫ ИННОВАЦИЯЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ҚОЛДАНУДЫҢ ТИІМДІЛІГІ

The article describes the efficiency of the use of new information technologies in the teaching of the Kazakh language. The author analyzes effectiveness of the use of information and innovative technologies at the lessons.

Заман талабына сай білім берудің парадигмасының өзгеруіне сәйкес құзыретті білім беру басшылыққа алынып, оқу-білім үйретудің жаңа әдістері пайда болды. Құзыретті білім беру көбіне Еуропа елдерінде ұлттық білім беру стандарттарында қолданылады. Әр мұғалім өз пәнінде ақпараттандыру технологиясын пайдалануы: Мультимедия, электронды оқулықтармен жұмыс істеу, керекті ақпараттарды интернеттен шығарып алып пайдалануды іс жүзінде үйренуі керек. Елбасы Н.Ә.Назарбаев өз сөзінде «Жаңа ғасыр – адамгершілік ғасыры, ал адамгершілік бастауы – мектеп. Ауыл баласының білімі мен тәрбиесі жаһандану аясында ұлтты рухани мәңгүрттіктен сақтандыру ұлттық тәрбие мен білімнің қайнар бұлағы» - деген еді.

Ғылым мен техниканың жедел дамыған, ақпараттық мәліметтер ағыны күшейген заманда ақыл-ой мүмкіндігін қалыптастырып, адамның қабілетін, талантын дамыту мектептің басты міндеті болып отыр. Ал, бүгінгі білім кеңістігіндегі ауадай қажет жаңару мұғалімнің қажымас ізденімпаздығы мен шығармашылығының жемісімен келмек. Сондықтан да, әрбір білім алушының қабілетіне қарай білім беруді, оны дербестікке, ізденімпаздыққа, шығармашылыққа тәрбиелеуді жүзеге асыратын жаңартылған педагогикалық технологияны меңгеруге үлкен бетбұрыс жасалуы қажет. Өйткені мемлекеттік білім стандарты деңгейінде оқу үрдісін ұйымдастыру инновациялық технологияны ендіруді міндеттейді. Оқушылардың дүниетанымын кеңейту, істеген ісіне тұжырым Мектептерде қазақ тілі мен әдебиетін оқытуда жаңа технологиялардың тиімді

жолдарын іздестіру жалғасуда. Оқушылардың шығармашылықпен жұмыс жасауына, сабақта пікір таластырып, өз ойларын ортаға емін –еркін сала отырып, ашық айтуының да маңызы зор. Оқушылармен шығармашылық бағытта жұмыс жасаудың ұтымды жағы:

1. Бала оқулық көлемінен шығып ойланады.
2. Ойлағаны мен оқығанын саралап, салыстыра біледі.
3. Көпшілік алдында шығармашылық жұмысын қорғап, пікір айта біледі.
4. Оқуға, білімге, ғылымға қызығушылығы артып, одан әрі дами береді.

Жаңа ғасырға қадам басқан жас жеткіншектердің қазіргі өмірге бейімді болуына негізгі пәндерді игеріп, сапалы білім алып, сауатты да қабілетті азамат болып шығуына ұстаздар жауапты. Олай болса мұғалім үздіксіз білім жетілдіріп, ізденіспен жұмыс жасауы қажет. Қазіргі кезде жаңа ақпараттық технологияларды пайдалану арқылы адам қоғамының барлық саласына еркін кіріп, байланыстың аймағын кеңейтуде.

Қорыта келгенде инновациялық технологияларды қолдану барысында оқушылардың сабаққа деген қызығушылығының күрт артатыны анық. Мұғалімдер де өздеріне қажетті әдістемелік, дидактикалық көмекші құралдарды молынан ала алады. Заман талабына сай жас ұрпаққа сапалы білім беруде инновациялық технологияларды сабаққа пайдалану – оқытудың жаңа технологиясының бір түрі ретінде қарастыруға болады. Бұл, әрине мұғалімнің тақтаға бормен жазып түсіндіргенінен әлдеқайда тиімді, әрі түсінікті. Меңгерілуі қиын тақырыптарды компьютердің көмегімен түсіндірсе жаңа тақырыпқа деген баланың құштарлығы оянады деп ойлаймыз.

Ә.С.Мұхтарова
п. э. к., доцент
Қайнар академиясы

ҚАЗАҚ ТІЛІН ТҮТАС ОЙЛАУ НЕГІЗІНДЕ ОҚЫТУДЫҢ ТИІМДІЛІГІ

This article deals with the issues of the Kazakh language learning through the integrity of logics and their successful results.

Қазіргі дүниежүзілік білім кеңістігіне ену мақсаты көзделіп отырған шақта, ертеңгі күні халыққа қызмет етер білікті маманның мемлекеттік тілде еркін сөйлеуі тиіс.

Мемлекеттік тілді үйретуде басшылыққа алынатын міндеттер:

- қазақ тілін ұтымды меңгерудің теориялық негізіне сүйеніп жасалған, когнитивті-коммуникативтік біліктілікті қалыптастыру бойынша практикалық нұсқауларды күнделікті сабақта пайдалану;
- оқушылардың қазақ тілінде дұрыс және мәнерлеп оқу іскерлігі мен дағдысын қалыптастыру;
- қарым-қатынас іскерлігі мен дағдысын, мәселен, диалог сөзге түсу іскерлігін, нақты сұрақ қойып, сұраққа жауап бере білуді меңгеруіне ықпал ету;
- дәріс беру кезінде шағын жазба жұмыстарының жүргізілуі білімгерлердің тілдік сауаттылығын арттырумен бірге олардың шығармашылық деңгейін көтеруге көмектеседі;
- монологтық сөйлеу дағдысын қалыптастыруға жағдай жасау.

Қазақ тілін екінші тіл және шет тілі ретінде оқытуда халықаралық стандартқа, фонетико-интонациялық, лексико-семантикалық және грамматикалық деңгейдегі оқу материалдарына сүйене отырып, сонымен қатар когнитивті-коммуникативтік біліктілікті қалыптастыруда **модульдік технологияны, проблемдік оқыту, ситуациялық-рөлдік ойындар** және т.б. әдістерді қолдану, оқытудың техникалық құралдарын, аудио және компьютерлік бағдарламаларды пайдалану арқылы төмендегі бөлімдердің тиімділігін дәлелдеу көзделеді:

1. Ұсынылып отырған жалпы әмбебап-семантикалық ұғымдарға, мәселен, тіршілік, болмыс, болу, кеңістік, уақыт, қимыл-қозғалыс, процесс, сан-мөлшер, т.б. негізделген қазақ тілінің лексикалық қорын көбейту;

2. Қазақ тілін оқыту үрдісінде қолданылатын этномәдени оқу материалдарын жүйелі түрде түсіндіру;

3. Көптілді және мультимәдени тұлғаны қалыптастыру үрдісін белсенділендіру;

4. Азаматтық пен патриотизмге және ұлттық салт-дәстүрімізге қатысты өмірлік құндылықтардың позитивті өзгеруіне ықпал ету;

5. Оқулық пен басқа да көркем мәтінді оқуда мәнерлеп оқу іскерлігін қалыптастыру;

6. Көптілді біліктіліктің жоғары когнитивті-коммуникативтік деңгейіне қол жеткізу;

7. Ұсынылған оқу материалының лексикалық және грамматикалық қорын меңгеру;

8. Дыбыстау-интонациялық деңгейде мүмкін болатын интерференцияны жою.

Оқушылардың жаңа сабақты тыңдау мен есту сияқты қабылдау жолдарымен қатар сипап сезу, моторика сияқты жолдары арқылы өткізілген сабақ адамның есте сақтау қабілетін дамытады (восприятие пятью каналами).

Сабақта қолдануға тиімді сабақтардың тәсілдердің бірі – релаксация сабақтары.

Тұтас ойлау қабілетін қалыптастыруда, тіл үйретуде жалпы жаратылыс заңдылықтарына сүйену, тыңдаушының психологиялық ерекшеліктерін ескеру өте маңызды. Ол үшін адамның денсаулығын сақтандыра отырып, білім беру технологиясының (Н.В. Маслова. «Ноосфералық білім беру») релаксация әдісін қолдану тиімді деп санаймыз.

Р.Ж Абнасырова

ф.ғ.к., ассистент профессор

С.Демирель атындағы университет

К.Т.Әлімжанова

оқытушы

№124 жалпы білім беретін орта мектеп

ОҚЫТУ МЕН ОҚУДА АҚПАРАТТАҚ-КОММУНИКАЦИЯЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ҚОЛДАНУ

The paper discusses innovative training technologies which have come instead of traditional methods of training. Innovative activity (technology) covers all sides of the didactic process: organization forms, the content and training technology, educational-cognitive activity. The following interactive training technologies, design training technology and computer technologies are allocated and characterized. Forms and methods of interactive training technologies, in particular: a problem lecture, a seminar-debate, the educational discussion, "brain storm", didactic games etc. are considered.

Қазақстан Республикасы «Білім туралы» Заңының 8-бабында «Білім беру жүйесінің басты міндеттерінің бірі – оқытудың жаңа технологияларын енгізу, білім беруді ақпараттандыру, халықаралық ғаламдық коммуникациялық желілерге шығу» деп атап көрсеткен. Елбасымыз Н.Ә. Назарбаев жолдауында айтқандай: «Болашақта өркениетті дамыған елдердің қатарына ену үшін заман талабына сай білім қажет. Қазақстанды дамыған 50 елдің қатарына жеткізетін, терезесін тең ететін – білім».

Қазіргі кезде ақпараттық-коммуникациялық технологияны дамыту білім беру саясатының ажырамас бөлігі болып табылады. Ақпараттық – коммуникациялық технологиялар саласындағы алдыңғы қатарлы жетістіктерді пайдаланып, білімнің жаңа деңгейі мен сапасына қол жеткізуге ұмтылу алға қойған мақсаттардың бірден-бірі. Бүгінгі таңда жас ұрпаққа пәнді тиімді ұғындырудың бірі – жаңа ақпараттық-коммуникациялық

технология негіздері болып табылады. Қазіргі ХХІ ғасырда ақпараттанған қоғам қажеттілігін қанағаттандыру үшін білім беру саласында компьютерлік техниканы, интернетті, компьютерлік желі, электрондық оқулықтарды тиімді пайдалану арқылы білім алушылардың білімін күшейту және білім сапасын көтеру қажет болып отыр. Олай болса барлық сабақтарды ақпараттық технологияны пайдалану арқылы жүргізу бүгінгі күннің кезек күттірмейтін өзекті мәселелерінің бірі.

Заман ағымына қарай күнделікті сабаққа видео, аудио қондырғылары мен теледидарды, компьютерді қолдану айтарлықтай нәтижелер беруде. Кез келген сабақта электрондық оқулықтарды пайдалану білім алушылардың танымдық белсенділігін арттырып қана қоймай, логикалық ойлау жүйесін қалыптастыруға, шығармашылықпен еңбек етуіне жағдай жасайды. Кәсіби қазақ тілі сабағында жаңа ақпараттық технологияларды пайдалана отырып, студенттердің сөздік қорын молайту, сөйлеу тілінің грамматикасын қалыптастыру, дыбыстарды дұрыс айту, диалогтік сөйлеудің қалыптасуы, түсінгенін айта білу, сауатты жазуға дағдыландыру, дүниетанымын, ой-өрісін кеңейту, өмірге деген көзқарасын дамытып, шығармашылық қабілетіне жол ашуға болады.

Берілген мақалада «Кәсіби қазақ тілі» пәні бойынша оқыту мен оқуда ақпараттақ-коммуникациялық технологияларды қолданудың тиімділігі айтылған. Әр мамандықтың өз ерекшеліктеріне байланысты мысалдар көрсетілген.

К.С.Алдашева
PhD докторант
Абай атындағы ҚазҰПУ

ЖАҢА СӨЗДЕРДІ ҰЛТТЫҚ ҚҰНДЫЛЫҚТАР БЕЛГІСІ РЕТІНДЕ МЕНГЕРУДІҢ ӘДІСНАМАЛЫҚ НЕГІДЕРІ

In modern Kazakhstan society the concept of "national values" is of particular relevance as a factor in determining the important directions in the development of a multi-ethnic society and becomes an integral part of public policy. Language - a particularly important element of national values. This article discusses some of the methodological and methodical way to improve knowledge learners through the language of the ethnic cognitive signs of national and spiritual values.

Елімізде қазақ тілін қазақ тілді аудиторияларда да, өзге тілді дәрісханаларда да оқытудың стандарттары, бірүлгі бағдарламалары түзілген және қазақ тілін меңгерту бағытындағы үздіксіз білім берудің моделі жасалған. Бірақ үштұғырлы тіл саясаты жағдайында қазақ тілінің бәсекеге қабілеттілігін арттыру мүддесінде қазақ тілін оқытуды технологиясы, әдістемесі жағынан ұдайы жетілдіріп отыру қажет. Бұл арада бірнеше маңызды факторлар айқындалады. Біріншіден, қоғам мүшелерінің қазақ тілі бойынша толық, жеткілікті білім алып, қазақ тілін белгілі бір коммуникативтік жағдаятта қолдана алатындай коммуникативтік құзыреттілігі қалыптасуы қажет. Коммуникативтік құзыреттілігі жеткілікті адам ресми-іскери, әлеуметтік-тұрмыстық жағдаяттарға белсенді қатыса алатын тілдік тұлға дәрежесіне көтеріле бастайды.

Психолингвистикалық тұрғыдан қарағанда белгілі бір коммуникативтік актіде қазақ тілі арқылы қарым-қатынасқа түскен және осы қарым-қатынас арқылы қанағаттану сезімі пайда болған адамның лингвомәдени құзыреттілікке көтерілуге деген құлшынысы мен ынтасы пайда болады. Бұл ретте қазақ тілінің қазақ ұлтының ұлттық философиясымен, этностық ерекшеліктерімен байланысын зерделеу маңызды. Тілді үйретуде және меңгеруде тілдің әрбір бірлігін (әсіресе лексикалық бірлігін) формалды құрылым ретінде қарастыру мүлде жеткіліксіз, тілдің әрбір сөзі, әрбір бөлшегі – ұлт пен мәдениет тұтастығынан туындаған күрделі құбылыс.

Тілді меңгертуде әрбір тілдік құрылымның (оның ішінде сөздің) халықты қоршаған табиғи болмыспен, табиғаттық-ғарыштық кеңістікпен байланысын ұдайы назарда ұстау қажет. Бұл әсіресе қазіргі кезеңде сөздік құрамның елеулі бөлігіне айналып отырған жаңа сөздерді меңгертуде барынша маңызды. Өйткені әлеуметтік лингвистикалық көрсеткіштерге қарағанда, Қазақстан қоғамындағы субъектілердің жас ерекшеліктеріне байланысты жаңа сөздерді қабылдауы, мойындауы әртүрлі деңгейде. Орта және аға буын өкілдеріне көптеген жаңа сөздер таныс емес болса, керісінше жас буын өкілдеріне (орта және жоғары оқу орындарында білім алушылар) қазақ тіліндегі жаңа сөздер біршама танымал. Өйткені білім берудің дидактикалық базасында және өзбетінше білім жетілдіруге, ой-өрісін кеңейтуге ықпал ететін салаларда – масс-медиа құралдарында, ғаламтор мен теледидарда қазақыландырылған жаңа сөздер жиі кездеседі. Осы арналарға көбірек мойын бұратын қазақ тілді жас ұрпақ өкілдері жаңа сөздерді шартты таңба ретінде ғана емес, сонымен қатар ұлттық болмыстың бір белгісі ретінде қабылдауы керек. Өйткені әрбір жеке тұлғада құндылық бағдарлары болуы керек, ал олардың қалыптасуының негізгі кезеңі жасөспірім шақ. Сондықтан жаңа сөздерді меңгертуде ұлттық философияның ерекшеліктерін, тіл мен ұлттық болмыс арасындағы байланысты назарға ұстай отырып, білім беру қажеттігі туындайды. Бұл тілдің адамзат дамуындағы ең бағалы рухани құндылық екенін мойындата түседі. Егер жеке адам өзінің ана тілін және сұранысы үшін қажетті екінші тілді рухани құндылық деп мойындаса, оның коммуникативтік құзыреттілігі мен лингвомәдени құзыреттілігі теңбе-тең дәрежедегі сипатқа ие болады.

А.М.Рахимова.

PhD докторант

І.Жансүгіров атындағы ЖМУ

ИНТЕЛЛЕКТИНІҢ ТІЛДІК ТҮРҒЫДАН ЖАҢАША ЗЕРТТЕЛУІНІҢ НЕГІЗГІ ТЕТІКТЕРІ

In this thesis addressed the issue of the need for the modern study of human intelligence from the point of view of linguistics.

Бәсекеге қабілеттілікті талап ететін дәуірде адам туралы ғылымды үнемі жаңғыртып отыру керек. Дүниежүзілік жаһандану үдерісі жаратылысымызда адамға ғана тән болған интеллектуалдық мүмкіндіктерді енді жасанды интеллект арқылы дамытуда. Әлемде бұрын-соңды ешкімнің ойына келмеген ғылыми-технологиялық төңкеріс белең алууда. Осы жағдай адамның өміріндегі негізгі құндылықтардың өзгеруіне, ұтқырлыққа, ақпараттық ағымға, әлемдік бәсекелестікке және т.б. осындай факторларға бағыныштылық туындатып отыр. Қалайда, адамға табиғат берген интеллект (ой, сана, ақыл, парасат, білім, дарын және т.б.) – тіршілігіміздің басты тірегі.

Адамның интеллектісі – ғылым ғылым болғалы әр бағыттағы зерттеушілердің назарынан тыс қалмаған мәселе. Интеллектіні зерттеген әрбір ізденуші бұл абстрактілік ұғымның қаншалықты терең философиялық, танымдық әрі психофизиологиялық, педагогикалық қызмет атқарып, адамзат жаратылғаннан бастап бүгінгі қоғамдық дамуымызға тікелей байланысты екеніне көз жеткізеді. Кейінгі жылдары отандық ғылымдағы антропоцентристік бағыттағы зерттеулердің белең алуы адамның ішкі жан дүниесінің, танымының, мәдениетінің, әлеуметтік әрекетінің тілмен байланысын анықтап, талдауға негіз болған еңбектердің қатарын арттырып отыр. Тіл мен адам бірлестігі негізінде адамның интеллектуалдық сипаты когнитивтік лингвистиканың, лингвопсихологияның, лингвомәдениеттанымның, әлеуметтік лингвистиканың, гендерлік лингвистиканың, лингвоперсонологияның зерттеу нысаны бола алатын күрделі әрі мағынасы ауқымды ұғым-белгі. Сондықтан, интеллектінің бірінші кезекте танымдық ұғым екенін ескеретін болсақ, ең алдымен, когнитивтік тіл білімінің зерттеу нысаны ретінде

қарастырып, адамның интеллектуалдық сипатының концептуалдануын зерттеу, оның басқа ғылыми аспектілерде тоғысуын айқындау – тіл ғылымы үшін өзекті мәселе.

Ал адам интеллектісінің қазақ мәдениетіндегі көріністері (шешендік өнер, гендерлік интеллект, тұрақты тіркестер мен мақал-мәтелдер, метафоралар, тұрмыс-салт) «интеллект» концептісінің лингвомәдени ерекшеліктерін найқындайды. Сондай-ақ адам интеллектісінің танымдық-мәдени қырлары оның психологиялық астарымен тығыз байланысты дамиды.

Әлемнің ғылыми бейнесіне үңілсек, әлеумет өміріндегі ең маңызды, тірек ұғымдардың бірі – «интеллект» макроконцептісі екендігі дау тудырмаса керек. Отандық және шетелдік лингвистердің аталған феноменді зерттеу тарихы өткен ғасырда басталса да, «интеллект» макроконцептісін ғылыми талдау шегіне жетті дей алмаймыз.

Г.К.Өтебаева
п.ғ.магистрі
ҚБТУ

"ІСКЕРЛІК ҚАЗАҚ ТІЛІ" КУРСЫНДА СТУДЕНТТЕРДІҢ ҚАРЫМ ҚАТЫНАС ҚҰЗІРЕТТІЛІКТЕРІН ҚАЛЫПТАСТЫРУДАҒЫ ИНТЕРБЕЛСЕНДІ ӘДІСТЕРДІ ҚОЛДАНУДЫҢ ТИІМДІЛІГІ

The article considers the effectiveness of using interactive teaching methods in the formation of the communicative competencies in Business Kazakh students.

ЖОО-да білім алушылардың мемлекеттік тілді меңгеру бағыттарының бірі - курстық жүйеде оқытылатын "Іскерлік қазақ тілі". Мұнда іскерлік қазақ тілі аясында тілдік қарым-қатынас құзыреттілігін қалыптастыруға бағдарланған оқытудың функционалдық сауаттылық сипаты алға шығады. Осы орайда іскерлік қазақ тілі негізінен, сөйлесім, жазылым дағдыларын жетілдіру жолымен меңгеріледі, бұған тыңдалым, оқылым сияқты оқу әрекеттері қызмет етеді. Бұл қажеттіліктерді өтеуде осы жұмыстың авторының "Іскерлік қазақ тілі" оқу құралы (Іскерлік қазақ тілі. Оқу құралы. - Г.К. Өтебаева, Ә.С.Қалығұлова. - Алматы: ҚБТУ баспасы, 2016, 191 бет.) студенттердің болашақ мамандықтарына сәйкестендіріліп дайындалды. Аталған оқу құралы мемлекеттік тілді функционалдық сауаттылық яғни іскерлік қазақ тілі сипатында меңгеруге септік ете отырып, студенттердің мамандық бағытындағы тілдік қарым-қатынас құзыреттіліктерін де нәтиже ретінде қалыптастыруға қызмет етеді.

Құзыреттіліктің түрлерін де ғалымдар жан-жақты айқындаған. А.В.Хуторский зерттеуіндегі жеті топқа жіктеу педагогикалық ортада көбірек танымал десек, соның ішінде тілдік қарым-қатынас құзыреттілігіне ғалым "басқа адамдармен байланысқа түсудегі тілдің қажеттілігін білдіреді" (Хуторский А.В. Методика личностно-ориентированного обучения. Как обучать всех по разному?: пособие. -М.: Изд-во ВЛАДОС-ПРЕСС, 2005.- с.383) деп анықтама берді.

Диалог бүгінгі таңда оқытудың интербелсенді технологияларын қолданумен байланысты қаралады. "Интербелсенді оқыту - бұл, сұхбаттасып оқыту, оның барысында оқытушы мен білім алушылар өзара әрекет етуі жүзеге асырылады" (Боранбаев Ж., Омарова Л. Қазақ мектептерінде "Кембридж" тәсілдеріне негізделген жаңашыл оқытудың бүгінгі баспалдақтары. - Алматы, "Білім", 2012. -272 б.).

Тілдік қарым-қатынасты іскерлік қазақ тілі аясында ұйымдастыруды сұхбаттасу диалогы арқылы, топтық оқыту арқылы жүзеге асыру тиімділікке жеткізеді. Диалогтық

оқытуда диалогтық әңгіме, сұрақ қою, сұраққа жауап, сұхбаттасу, пікір алысу, дебат сияқты жұмыстар тыңдалым, айтылым, сөйлесім дағдыларына жаттықтырады.

Тілдік қарым-қатынас құзыреттерін мамандыққа сәйкестендірілген іскерлік қағаздар курсына қалыптастыруда студенттердің тіл үйрену белсенділігі топтық жұмыстарда айқын байқалады.

Топтық жұмысты ұйымдастыру арқылы студенттер топ ішінде әрқайсысы бір-бірімен тілдік қарым-қатынасқа түседі және қазақ тілін үйрену барысында оны қолдануда өзіне деген сенімсіздіктерден бірте-бірте арылады (Әлімов А. интербелсенді әдіс-тәсілдерді ЖОО-да қолдану мәселелері. Оқу құралы. - Алматы, 2013. -448 б.).

К.Көпеш

п.э.магистрі, аға оқытушы

Назарбаев Университеті

«КЕРІ АУДАРЫЛҒАН САБАҚ» – ЖАҢА ПЕДАГОГИКАЛЫҚ МОДЕЛЬ

Flipped lesson is very efficient type of lesson in teaching a language. As a result of its implementation students increase their activeness and train researching, collecting and creative abilities.

XXI ғасыр жетістіктерінің бірі – тіл үйрету барысында оқытушының жаңа технологияларды қолдана отырып, білім сапасын арттыруға, шәкірттерінің белсенділіктерін арттыруға мүмкіндік алуы. Кері аударылған сабақ – сол мүмкіндіктердің бірі – қызықты, нәтижелі педагогикалық қадам деп айтуға болады. Ғаламтор адамдардың ажырамас бір бөлшегі болған заманда, оның мүмкіншіліктерін сабақ барысында қолданудың өзектілігі артып отыр. Қазіргі таңда бұл модель бойынша әр түрлі тақырыпта құрастырылған бейнелекцияларды www.youtube.com желісінен табуға болады немесе әр оқытушы өз пәні бойынша сабақ тапсырмаларын <https://www.playposit.com>, <http://bit.ly/nuflip> және т.б. ресурстар көмегімен құрастыра алады.

Кері аударылған сабақ мазмұны бойынша жұмыс жасар алдында әр оқытушы маңызды бірнеше элементке назар аударуы керек:

- Студентке аудиторияға келгенге дейін жаңа тақырып туралы түсінік беріледі.
- Студент білімін бағалаудың бірнеше жолы ұсынылады.
- Аудиториядағы белсенділік жоғары деңгейдегі танымдық әрекетке бағытталады.

Студенттер аудиториядан тыс білген ақпараттарын, жаңа сөздерді немесе грамматикалық құрылымды сабақ барысында тереңдету, жан-жақты талқылау, өз ойын, сыни көзқарасын айту үшін қолданады. Студент пен оқытушының орындары ауысады: студенттер өздеріне жауапкершілікті көбірек алады, яғни материалдың негізгі мазмұнын жеке немесе топтарда меңгереді. Студенттің жауапкершілігі мен танымдық белсенділігі арта түседі.

Бейнесюжеттер, бейне-лекциялар кері аударылған сабақтың негізін құрайды. Студенттердің деңгейін, сабақ тақырыбы мен мақсатын ескере отырып, оны оқытушы алдын ала құрастырып, студенттерге сілтемесін жібереді немесе онлайн-файл форматында сақтайды. Кері аударылған сабақ барысында оқытушы тренер немесе кеңесші ретінде, студенттердің өздік жұмыстарын көтермелеп, алдағы жұмысқа ынталандырып отырады. Осы модель бойынша оқу үдерісі оқытушыдан іздеу, сұрыптау, зерделеу жұмыстарымен қатар, біліктілікті талап етеді.

Кері аударылған сабақтың біркелкі немесе бір типті моделі жоқ. Сабақ барысы алдын ала қаралып, тапсырмалар орындалған 5-7 минуттық бейне-сюжет (бейне-лекциялар, көркем фильмнен үзінді, түрлі бағдарламалар, бейнеклиптер және т.б.) төңірегінде құрылады. Онлайн-сұрақтар немесе тапсырмалармен жұмыс жасау барысында студент түсінбеген сөздер немесе оқиғаларға бірнеше рет қайтып оралу мүмкіндігіне ие болады. Оқытушы сабақта талқылау жұмысын жүргізу барысында студенттерді топқа бөліп тапсырма беру, оларға рөл тағайындау арқылы аудиториядан тыс жүргізілген жұмыстың нәтижесін бақылап, қорытындылай алады. Бұл модель бойынша жұмыс жасау барысында сабақ құрылымының жаңаруымен қатар, үйге берілетін тапсырмалар да түбегейлі өзгеріске ұшырайды.

М.Нұркентаева

Магистр

Назабаев Университеті

С.Абжанова

Магистр

Назабаев Университеті

С.Мұсабекова

Магистр

Назабаев Университеті

FAMILY LANGUAGE POLICY IN KAZAKHSTANI FAMILIES

Мақалада Қазақстандағы үштілділік мәселесі қарастырылған. Тілдердің үштұғырлығы мәдени жобасының жоғары оқу орындарында, қоғамда жүзеге асырылу барысында қазақстандықтардың өміріне, білім беру саласына, сондай-ақ экономикаға тиімді әсері сипатталады.

Kazakhstan is a dynamically developing young country where about 130 nations and nationalities live together in peace and harmony for about 25 years since Kazakhstan has gained its independence from the Soviet Union. Having population with about 17 million people, Kazakhstan is developing trilingual policy in the educational system and aim at increasing the number of speakers in the state official language (i.e. Kazakh) up to 100%, Russian and English up to 85% and 25% respectively by 2020. The main goal of Language Policy (hereinafter LP) in Kazakhstan is to increase the competitiveness of graduate staff and growth of export potential of the education sector (Nazarbayev, 2007). Various factors influence the reconsideration of the language policy in Kazakhstan, for example, the implementation of the trilingual policy in all educational institutions, globalisation of the economy, internationalisation of the educational curriculum contributed to the development of the economy and of the educational system particularly. Intermarriages that facilitated the use of LP in the micro-level domains are also considered as unforeseen factor for the development of the family language policy (hereinafter FLP). Most families in Kazakhstan are bilinguals due to the fact that Kazakhstan was under the Russian colonisation for about 70 years and people had to learn and speak the language of the dominants. Since the “Trinity of languages” project launched, many Kazakhstani families, mostly young families and children have begun to learn English. From one hand it is good, but from the other hand, older generation concerns regarding to the loss of the mother tongue among young people. Each family creates their own FLP and they even do not guess about the existence of FLP in the linguistics or science in general.

Г.К. Мадина

п.э.магистрі, аға оқытушы

Көкшетау техникалық институты

ҚАЗАҚ ТІЛІН ОҚЫТУДЫҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ-ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

This article talks about some of the exact proven pedagogical – psychological peculiarities in teaching of the Kazakh language. Also, discusses several pedagogical methods when working with students.

Қазіргі кезде оқу орындарында оқытушылардың педагогикалық-психологиялық қызметін жетілдіріп, тиімді педагогикалық технологияларды игеруін диагностикалау және көмек көрсету, оқушы-оқытушы арасындағы қарым-қатынас мәселелерін сараптау, оларды шешу жолдарын ұсыну, оқушылардың білім сапасы мен тәрбиелілігінің үздіксіз мониторингін жүргізу, оқушылардың даралық, дарындылық қабілеттері мен сұранымдарын, қанағаттану деңгейін анықтау және оны көтеру жолдарын белгілеу бағыттарындағы жұмыстар жүргізіледі.

Оқушылармен жұмыс жасауда педагогикалық принциптерді ескеру қажет: тұлғаның дамуы үшін ұсынылған мүмкіндіктердің максималды әртүрлілік принципі; оқытудың даралану және жіктелу принципі; мұғалімнің минималды қатысуымен өтетін оқушылардың үйлесімді жұмыстары үшін шарт жасау принципі; оқушылардың қосымша білім беру қызметін, көмегін, тәлімгерлігін еркін таңдау принципі. Оқытушылардың міндеттері: әрдайым оқушыға жақсы тілектес болуы, талабы мен қызығушылығын сезінуге; балалардың психологиялық ерекшеліктерін жете білуге; зияткерлік дамудың жоғары деңгейінде болуға; қызығушылық пен икемділіктің кең көлемін игеруге; оқытумен байланысты әртүрлі міндеттерді орындауға дайын болуға; икемділік танытуға, өз көзқарастарын қайта қарауға және үнемі өзі қол жеткізуге дайын болуға; шығармашылық жеке дүниетанымы болуға; дені сау және өмірде тұрақты болуға; балалармен жұмыс жасауда жоғары оқу орнынан кейінгі арнайы дайындығы болуға және алдағы уақытта арнайы білімді игеруге дайын болуға.

Ұстаз еңбегі психологиялық-педагогикалық тұрғыдан ғана емес, әдістемелік даярлығын да тұрақты жетілдіруді талап етеді. Ис-әрекет нәтижесінде сәйкес қойылған мақсат оқытушының педагогикалық процесс жағдайы жайындағы ақпараттарды игеру дәрежесіне тікелей тәуелді болады. Педагогикалық процестің барлық сипаттамалары бойынша шынайы диагностикалық мәліметтер алу үшін ғылыми педагогикалық зерттеу әдістері, оқушы әрекетінің өнімін зерттеуді, сауалнаманы, сабақты, оқу мен оқудан тыс әрекеттің барлық түрлерін талдау, бақылауды, әнгімелесуді, социометриялық талдауды, әр түрлі диагностикалық карталар толтыруды, тестілерді пайдалану керек.

Білім ошақтарында жаңа инновациялық технологияларды қолдану барысында, оқытудың әр-түрлі әдіс-тәсілдерін енгізу қажеттілігі туып отыр. Ұстаздардың оқыту үрдісінде жаңа көзқарасын қалыптастыру, олардың педагогикалық мәдениеті мен шығармашылық ізденісін арттыру, жаңа технологиялық әдістерді меңгеруге үйрету – бүгінгі күннің мұғалімге қойып отырған басты талаптарының бірі.

С.Абжанова

Магистр

Назабаев Университеті

С.Мұсабекова

Магистр

Назабаев Университеті

RESEARCH INTEGRATED TECHING IN LANGUAGE

Мақалада қазақ тілі сабақтарында, атап айтқанда «Бизнес этикеті» курсына оқыту мен зерттеуді үйлестірудің маңыздылығы туралы айтылады. Оқыту стратегиясының мазмұны курс барысында орындалатын тапсырмалар мен сабақтан тыс атқарылатын жұмыстардың тіл үйренудегі тиімділігін саралау арқылы сипатталады.

In Nazarbayev University which aims to become the first research and world-class university in Kazakhstan, it is important to use research to enhance the student learning experience. In this article, we would like to describe the role of research integrated teaching in Kazakh classes, where both teacher and students use their research skills to review research papers, collect and analyze data, generate, interact, and share enthusiasm in learning process.

Since teaching and research are supposed to go hand-in-hand in research intensive university, I asked myself: ‘How could teaching and research be optimized in language classes?’ Thus, developing a researcher’s ‘mindset’ through different assignments became one of the main goals of Business Etiquette course. I find myself spending a significant amount of time on revising and refining my materials, my approach and my techniques. I tried to focus on effectiveness of the course and wondered which strategies worked and which were less successful.

We would like to share our teaching experience regarding integrating research into teaching used in our language courses. Most of them are focused on task-based learning, namely problem solving, moving from theory to real life; and these assignments help students to use their research skills to review research papers. Other non-class activities such as conducting workshops and seminars on Business Correspondence in Kazakh and putting good researchers/successful businessmen in front of students, promote students’ interests and stimulate new learning directions. In this course, students also work as article reviewers and write their own articles in Kazakh. These assignments encourage students to make a contribution to social life. And using Survey Monkey and Moodle as a tool to get feedback is more effective way in research integrated teaching.

As ‘Research is creating new knowledge’ (Neil Armstrong), we tried to highlight the importance of integrating research into teaching based on our personal teaching experience. Balancing the time spent on teaching and research can lead to more realistic expectations of staff performance. Other factors such as career development can significantly affect teaching productivity and effectiveness. From our experience at NU, we find that it is possible to integrate research into teaching in language classes.

Б.Х.Ақжолова

Оқытушы

*Алматы мемлекеттік көлік және
коммуникациялар колледжі*

ИННОВАЦИЯЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫҢ ТІЛДЕРДІ ОҚЫТУДАҒЫ ТИІМДІЛІГІ

The article describes the innovative technologies and the opportunity to use them for language teaching.

Тілдерді оқытуда инновациялық технологияларды тиімді қолдануға түрткі болған ең үлкен фактор – Елбасының жолдауы. Атап айтқанда, Н.Ә.Назарбаевтың «Қазақстан жолы - 2050: қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты» атты стратегиясы алдағы жылдарда білім беру реформасына бірнеше бағдарламалардың іске асуын белгіледі. Олар «Қазақстан Республикасының 2015 жылға дейінгі білім беру тұжырымдамасы», «Қазақстан 2030» стратегиясы, т.б. Әсіресе, елбасымыз Н.Ә.Назарбаевтың «Интеллектуалды ұлт – 2020» жобасы білім беруде инновациялық технологиялармен қатар инновациялық ойлау стилін

калыптастыруға жол ашты. Бұл жобаның басты мақсаты «жаңа формациядағы қазақтандықтарды тәрбиелеу және Қазақстанда әлемдегі ең бір әлеуетті, бәсекеге қабілетті адами капиталға ие елге айналдыру».

Осы тұрғыдан алғанда, интеллектуалды адам ресурсы, өз мемлекеттік тілімен қатар басқа да тілдерді өз халқының мүддесі және мемлекетаралық қарым-қатынас пен ынтымақтастық жолында игере және тиімді пайдалана білетін интеллекттердің мақсатын айқындай түседі. Бұл туралы Садықова Р.Қ.: «Интеллектуалды адам ресурсы дегеніміз – тек білім мен ғылымды меңгеріп қоймай оны экономика мен қоғамдық өмірде, өндірісте кеңінен қолдана алатын және озық технологиялардың кілтін білетін, сондай-ақ өзіндік тұжырымдар мен ұсыныстар әзірлей алатын парасатты адамдардың образы».

Сонымен қатар тілдерді оқыту жүйесіне енгізілетін инновациялық технологиялар ұлттық дәстүрге, ұлттық санаға, ұлттық қайнар көздерге, ұлттық негіздерге қайшы келмеуге тиісті. Мысалы, «үш тұғырлы тіл» бағдарламасы аясында үш тілді бірдей меңгерген индивид қалыптастыру үдерісі кезінде ана тіліміз - қазақ тілінің басым рөлін ұмытпауымыз керек. Мұны Х. Досмұхамедұлының: «Өз тілінді біліп барып, өзге тілі меңгеру - сүйініш, ал тілінді білмей тұрып өзге тілді білу - күйініш» деген сөзі дәлелдеп береді.

Соған сәйкес білім стандарты жасалынып, жаппай компьютерлендіру, инновациялық технологиядан іздену, білім мазмұнын байыту, әлемдік білім кеңістігіне ену мақсатында жұмыстар жүргізіп жатырмыз. Білімді жеке тұлғаға қарай бағыттау оқушының «Мен» менталитетін қалыптастыру, оларды өзін-өзі таныту үшін еңбектену оқытушылар қауымына үлкен мақсаттар жүктеді. Тілдерді оқытудың тиімді технологиялары инновациялық тәсілдерді қолданумен бірге тіл үйретушілердің ұлтжандылық қасиеттеріне де барып тірелетіні тәжірибелердің өзі көрсетіп отырған айғақ.

А.А.Букаева

Ш.Уәлиханов атындағы КМУ

АҚПАРАТТЫҚ – ИННОВАЦИЯЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ҚАЗАҚ ТІЛІ САБАҚТАРЫНДА ҚОЛДАНУДЫҢ ТИІМДІ ЖОЛДАРЫ

In the present article the effect of implementing multimedia technologies in teaching the Kazakh language is considered. Implementing of multimedia technologies created a lot of new opportunities to master language skills innovatively and enhance linguistic knowledge.

Соңғы жылдары қазақ тілін оқытуда жаңа инновациялық озық тәжірибелер қолданылып, қарқын алуда. Бүгінде қазақ тілін меңгерту барысында компьютер негізгі дидактикалық және оқыту құралы болып саналады. Сондықтан бұл бағытта мультимедиялық технологияларды оқыту үдерісіне екпінді түрде енгізу – қазақ тілін жаңа тұрғыдан меңгерту болып табылады.

Сабақта мультимедиялық технологияларды қолданудың маңыздылығы орасан зор, себебі бұл технология қазіргі заман оқушылардың психологиялық даму ерекшеліктерін ескереді, жастардың іс-әрекетке, қызметке машықтануына, жеке тұлға болып қалыптасуына әсер етеді. Сонымен қатар қазіргі заманғы мультимедиялық технологияларды қазақ тілінің оқу үрдісіне енгізу білім сапасының жоғарылауына толық мүмкіндіктер туғызады.

Педагогикалық әдебиеттерде **компьютерлік оқыту бағдарламалар түрлерін** әр түрлі тұрғыдан қарастырады, мысалы,

Тілді оқыту бағдарламалардың түрлері мен типтері тіл үйрену мақсаты, деңгейі, дайындық бейініне қарай әртүрлі болады. Э.Г.Азимов бағдарламалардың төрт негізгі тобын көрсетеді: жаттықтырушы, қатысымдық, тестік жүйелер және мультимедиа жүйесі.

Т.В.Багаева өз зерттеу жұмысында келесі КОБ түрлерін ұсынады: жаттықтырушы компьютерлік бағдарламалар, Интернет негізінде бағдарламалық құралдары, тестік жүйелер, мультимедиа жүйелері (энциклопедия, елтану материалдары, мультимедиалық материалдар).

Қазақ тілін меңгертуге қатысты компьютерлік бағдарламаларға сараптама жасай келе, мультимедиалық оқыту кешендері ең дамыған сатысы деген тұжырым жасаймыз. Бұл әзірлемелер білім беру жүйесінде оқушыларды, студенттерді, оқытуда, өздігінен білім алуда, қашықтан білім алуда қолданылады. Біздің ойымызша, Интернетте қазақ тілін қашықтан оқыту курстары мен тестілеу жүйелері көбейе бермек. Сондықтан осы бағыттағы бағдарламалар басылған оқулықтармен қамтамасыз етіліп, шығармашылық, проблемалық тапсырмаларды енгізіліп, автоматтандырылған тестілеу жүйесін дамыту қажет. Оқыту бағдарламалары материалды өзара байланысты шағын бөліктерге бөліп, әр үйренушінің жауабының сол мәзетте бағалануға мүмкіндік тудырады. Осындай бағдарламалар тіл үйренушілердің өз бетімен жұмыс істеуіне арналып, тілді жеделдетіп меңгеруге бағытталған. Ұсынылған электронды өнімдерде тілді меңгеруге арналған жиі кездесетін тапсырмалар: диалогтар (кейбір жағдайларда дыбысталған, суреттелген), бейнеүздіктер, кірістірілген автоматтандырылған сөздік, грамматикалық түсіндірме, жаттығулары бар жаттықтырушы модульдар, сөйлесімді жазу мен қайта тыңдауға арналған модуль, мәтіндердің мәлімет қоры, әдістемелік нұсқаулар және т.б. Оқыту материалдарының көрсетілімі дыбысталған диалог түрінде (мультипликация, бейнежазба, статикалық суреттермен сүйемелденген) және оқылымға арналған дыбысталған мәтіндермен беріледі.

Қортындылай келгенде, оқу орындарында қазақ тілін оқытуда дайын өнімдердің жетістіктерін есепке ала отырып, мультимедиалық технологияларды қолданып, компьютерлік оқыту бағдарламаларды әзірлеудің теориялық, әдістемелік мәселелерін терең саралау арқылы оны жетілдіре түсу біздің басты мақсатымыз деп ойлаймыз.

Н.В.Лемякина

Старший преподаватель

Санкт-Петербургский гуманитарный университет профсоюзов

WHAT TO TEACH: TOPICS AND SITUATIONS

Шет тілін оқыту презентация-бекіту-нәтиже парадигмасына негізделуі мүмкін. Сөздік, сөйлеу, грамматикамен қоса топик, ситуация, түсінік сияқты аса «коммуникативті» категорияларды қолдану өте тиімді болады.

The process of teaching a foreign language is a complex one. It has to be broken down into components for purposes of study. They are presenting and explaining new material, providing practice and testing. It is the 'presentation – practice – production' paradigm.

Scientists have broken language down into three main components: the phonology, or sound system; the lexis, the words and phrases which express concepts; the structure, or the way words or bits of words are strung together to make acceptable sentences or phrases. Language teachers define these as pronunciation, vocabulary and grammar. But there is another type of language 'segment' which is also important. It may be called 'holistic': language used in a convinced context to communicate meanings. Such segments may contain the language used to express a certain topic, or a certain situation. These segments, or categories, are more 'communicative'.

New topics and situations need to be presented in the same way as new language items or texts. What happens in an effective presentation? Attention – the learners are alert, focusing their attention on the teacher or the material to be learnt. Perception – the learners see the target material clearly. Comprehension – they understand the meaning of the material being introduced

and its connection with other things. Short – term memory – the students need to take the material into short – term memory: to remember it to unite learning. Some students remember better if the material is seen, others if it is heard, yet others if it is associated with physical movement – visual, aural and kinesthetic input.

The presentation of topics and situations may be approached from different directions:

1. Take the topic or situation, do a task based on it, eliciting from the students any necessary new words.

2. Introduce the new language, and through it approach the topic or situation.

3. Go straight into a text, using it both to teach new vocabulary and to explore the relevant topic.

Here are some practical techniques for presentation:

- write the name of the topic in the middle of the board and invite the class to brainstorm all the associated words;
- describe a communicative situation and characters and invite the students to suggest orally what the characters will say;
- write the name of the topic on the board and ask the learners what they know about it or what they would like to know;
- give the title of a text and invite the class to write down sentences or expressions they expect will arise within it;
- define briefly the opening event and characters in a communicative situation and ask the students to imagine what will happen next.

A language course may be based on pronunciation, vocabulary and grammar, or on the more ‘communicative’ categories of topic and situation. But the most effective teaching and learning result from a combination of them all, in a systematic but flexible programme in which topics and situations provide a context for the teaching of new lexis.

Н.В.Паршукова

*старший преподаватель Алматинского филиала
Санкт – Петербургского Гуманитарного университета профсоюзов*

LISTENING TO ACCENTS

Мақаланың мақсаты – оқушыларды тындай отырып, сөйлеудегі ерекшелік проблемаларын анықтау, оларға осы проблемаларды түсіндіру және оны түзеу. Осындай проблемаларды шешудің бірнеше кезеңдері ұсынылады.

Identifying elements of foreign pronunciation

Stage 1: Preparing materials

Using audio cassettes, prepare recordings, two to three minutes in length, of foreign accents; this can be done individually or in pairs or groups. The recordings should consist of short interviews with speakers who are not very proficient in the target language. In a country where the target language is not locally spoken, it makes sense to use as interviewees natives of this country, but other accents may be used in addition.

It is, of course, much easier just to ask people to read aloud in order to make the recording, but resist the temptation! There are various reasons for this: someone reading aloud has time to think consciously about how they are speaking, and we are looking for ‘intuitive’ pronunciation; the reading passage may include words the interviewee does not know; and perception of spelling affects pronunciation. Improvised speech produces much better samples, which may later, incidentally, be used to examine lexical and grammatical errors. If you find it difficult to think of questions for an interview, the interviewee can be asked to describe a picture, or retell a well-known story.

If you have not made such recordings before, make a brief trial recording of a few seconds and play it back in order to check that you have the distance, volume, microphone and so on properly adjusted. Begin the actual interview only when you are sure you are getting a clear recording.

Stage 2: Analysis

Listen to the recordings and try to analyse what it is about the accents which makes them 'foreign'. This is quite difficult; you will find you need to listen to the recording more than once. It is easier if you note the words and phrases which sound generally foreign while listening the first time, and then during later listenings try to define what precisely is wrong with them. If you know the phonetic alphabet and symbols of intonation and stress, this can help, but a rough description of what is wrong in 'lay' language can be quite adequate.

Stage 3: Pooling and comparing

If several such recordings have been made by a group of teachers studying together, then the next stage is to share findings. In small groups, each recording is listened to, and participants try to identify the errors and how and why they think these occur.

Stage 4: Drawing conclusions

Discuss your findings, and draw conclusions. Questions that can usefully be investigated here are the following (some possible answers regarding English appear in the Notes).

1. (If only one type of accent was recorded) What seem to be the most common errors?
2. (If there were different accents) Were there foreign-sounding pronunciations that were common to most or all of the speakers, and can you make some generalizations about the kinds of errors?
3. Which errors do you think are the most important to try to correct?
4. Are there any you would not bother to try to correct? Why not?
5. With regard to the errors you want to correct: how would you explain these to the learner?

What further ideas do you have for getting learners to improve their pronunciation of the items you have found?

В.В.Власова

старший преподаватель

Санкт – Петербургского Гуманитарного университета профсоюзов

HOW TO ENGAGE STUDENTS INTO INTERACTIVE DISCUSSIONS

Берілген мақалада коммуникативтік қызметтің дискуссия сияқты түріне оқушылардың қызығушылығын арттырудың бірқатар жолдары қарастырылады. А2 - В1 деңгейдегі студенттердің сөйлеу белсенділігін қолдауға арналған дәстүрлі емес тапсырмалар ұсынылады.

The most valuable idea in education process is to conduct lessons that motivate learners. One important way of doing classes exciting is to include interactive assignments like well - planned discussions which keep the class more dynamic. Here are some of the most efficient approaches to design discussions in a stimulating manner:

1. Form small groups.

Give the class a discussion question so all groups have a short debate to come up with an answer. Use cards. Leave time for each team to develop its report, then accidentally take a card and ask the groups to deliver their solution. When the answer has been completed, put the used card back in the deck, so that no group can relax and think that their turn is over.

2. Give questions to involve scholars in the conversation.

When the first student answers a question, ask the other one if he agrees or not with that report. So keep going until maximum participants have been involved in the debates.

3. When you ask a question, call on students by letting them catch a ball and roll it to students in a circle.

This way of calling on students can be a fun or a disaster. It is necessary to clarify some **don'ts** and stop the game if they are broken.

4. A fun method to discuss celebrities is to choose someone you are learning. Divide the class into groups and have each team come up with a set of questions to interview that person. Group participants should approve all the questions. Then each team passes their questions to another group. In the end all participants get the task of answering one question in writing with full agreement in a way they imagine the celebrity might answer.

It is very important to students' socialization to interact with each other in class settings. Students learn best when the assignments are based on their interests and learning levels.

Н.Е. Байсаков

Оқытушы

Астана қаласы №27 мектеп-лицейі

ТІЛ ҮЙРЕНУДЕГІ СУРЕТТЕРДІҢ ОРНЫ

Content of the report "the role of picture in learning a language"

Кез келген тілде сөйлеп кету үшін шамамен 2000 сөзді қолданып үйренсе де жеткілікті деген пікір бар. Мүмкін бұл пікір ағылшын тілі негізінде қалыптасқан болуы мүмкін. Алайда соңғы жаңалықтарға сүйенетін болсақ, «Қазақстан» телеарнасынан қазақ тілінің сөз байлығы бойынша қазіргі кезде әлемде жапон тілінен кейінгі екінші орынды алып тұрғанын айтты. Қазақ тілі сөзге бай екендігіне қазақтың ауыз әдебиетінің жүз томдығының шығуы да дәлел бола алады. Жүз томдық ауыз әдебиеті әлемдегі бірде-бір халықта жоқ.

Десек те мектепте оқыған 10 жыл неліктен қазақ тілінде сөйлеп кетуге аздық етіп жүр?

Тіл үйретуде суреттерді көп қолдану керек. Көптеген сөзді біз белгілі бір образ ретінде есімізде сақтаймыз. Миға әсер етудің төте жолы сурет. Ғалымдардың анықтауынша, көзбен көргенді адам баласы басқа қабылдау қабілеттерімен салыстырғанда, 70% жақсы сақтайды екен. Ал бұған дейін қазақ тілін оқытуда суреттер өте аз қолданылды.

Адамның көргенін есіне жақсы сақтайтынына мына бір экспериментті мысалға келтіруге болады. Шетелдің ғалымдары кинотеатрда көрсетілетін фильмдердің ішіне секундтың өте аз бөлшегінде сол кинотеатрдың дәлізінде сатылып жатқан бір тағамның суретін көрсетіпті. Тағамның суретінің көрсетілетін уақытының қысқалығы сонша, оны көріп, ойға алып үлгермейді екенсің. Алайда бір айдың ішінде дәліздегі сол тағамның сатылымы елу пайызға өскен. Адам түйсік арқылы сол тағамды қабылдап отыр, ендеше адамның осы бір қабілетін неліктен тіл оқытуда да қолданбасқа?!

Қазақ тілін оқытуда 300 сөзге сурет және 400 қысқа сөйлемдерге суретті қолданып жүрмін. Нәтижесі – өте жақсы.

Қысқа сөйлемдерді игеріп болған соң, мәтінмен жұмыстар жүргізілді. Әр мәтінге кем дегенде 5, әйтпесе 7 сурет қолданылды. Мәтіндермен жұмыс көлемді шығармаларды оқуға тіл үйренушіні дайындайды.

Тіл үйреткенде әдебиетті айналып өте алмайсыз, өйткені тілдің қайнар бұлағы әдебиетте. Көлемді мәтіндерді оқу барысында суретті қалай қолдана аламыз? Мұны іске асыру да өте маңызды, өйткені біз оқушымызды болашақта өз бетімен еш қорқынышсыз

көлемді шығармаларды оқуға жетелеуіміз керек. Себебі «кез келген тілде тіл сындырып, еркін сөйлеп кету үшін кем дегенде 3000 бет сол тілде оқу керек» (Н.Замяткин).

4-СЕКЦИЯ: ҚАЗАҚ ТІЛІНІҢ БОЛАШАҒЫ: ЖАСТАРДЫҢ КӨЗІМЕН

Д. Айтжанова
Магистр, ҚызМемПУ

БАЛАНЫҢ СӨЙЛЕУ ӘРЕКЕТІН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ПСИХОЛИНГИСТИКАЛЫҚ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

The article discusses the problems of formation of the child's speech psycholinguistic aspect. Based on the analysis of the genesis of language and thought, identified specificity of formation of the child's speech

Бала тілі - қызықты, өзекті, көп жүйелі мәселе, сондай-ақ бала тілі түрлі лингвистикалық және әдістемелік мәселелерді айқындау кілті болып табылады.

Сөйлеу әрекеті – кешенді құбылыс, бірнеше ғылым салаларының зерттеу объектісі. Адам баласы сөйлеу әрекеті онтогенезін тек лингвистикалық тұрғыдан зерттеу жеткіліксіз. Сондықтан баланың сөйлеу әрекеті лингвистика, психология және физиология, философия сынды бірқатар іргелі ғылымдар тоғысында қарастыруды қажет етеді.

Ф.де Соссюр, Л.С.Выготский, С.Л.Рубинштейн, А.А.Леонтьев, Е.Кларк, Д.И.Слобин, А.М.Шахнарович және Е.С.Кубрякова, Т.Т.Аяпова сынды ғалымдардың еңбектерінде сөйлеу әрекеті психолингвистикалық және лингвистикалық тұрғыдан әр қырынан қарастырған

Сөйлеу әрекетінің негізгі – тіл. Тілдің негізі – ой. Тіл мен ойлау ара қатысын зерттеу көне дәуірден бастау алды.

Бала дамуының алғашқы кезеңінде тіл мен ойлау ара қатысы мәселесін Л.С.Выготский В.Келер тәжірибесіне сүйене отырып, ойлау мен тілдің генетикалық даму жолдарының байланыстарын тұжырымдап қорытты. Л.С.Выготский ойлау мен тілдің онтогенетикалық дамуында аталмыш екі процестің түп тамыры бірдей еместігін, бала тілінің дамуында “доинтеллектуальная стадия”, ал баланың ойлауының дамуында “доречевая стадия” болатынын және де екі процесс белгілі бір уақытқа дейін бір-біріне тәуелсіз екі бағытта дамып, нақты пунктте екі бағыт бір-бірімен қиылысып, ойлау – тілдік, тіл – интеллектуальды бола бастайтынын анықтады [4,105].

Сөйлеу әрекеті арқылы баланың тек тілі ғана дамып қоймай, оның танымы да, ойлауы да дамиды. Бастапқы кезде баланың ойлауы сөйлеуінен озық болады да, кейініректе қатар жүреді. Бала тілі шықпай тұрған кезде де ойлай алады. Нәресте айналасындағы дүниені бірінші сигнал жүйесінің қызметі арқылы танып біледі. Ойлаудың бұл түрі оның танымын онша кеңіте алмайды. Баланың тілі шығып, сөз арқылы үлкендермен қарым-қатынасқа түскенде ғана оның ойлау қабілеті дамиды. Сондықтан баланың өсіп жетілуі оның сөйлеу әрекетімен тығыз байланысты.

Б.Р. Қожахметова
гум.ғыл.магистрі, С.Торайғыров атындағы
Павлодар мемлекеттік университеті

СӨЗ СӨЙЛЕУ ШЕБЕРЛІГІ - ТАБЫС КЕПІЛІ

The article deals with problems of verbal skills.

Көпшілік қауым алдында сөз сөйлеу, пікірлесу, әңгіме жүргізу шешендік өнер мен сөйлеу шеберлігін қажет етеді. Халқымыз «Жүйелі сөз жүйесін табады, жүйесіз сөз иесін табады» деп тегін айтпаған. Жоғары мінбелерден дайындықсыз сөйлей саламын деп, жүйесіз сөзімен көрші елдердің әжуалауына түрткі болып, күлкісіне қалғанымыз намысқа тиеді.

Білімі мен парасаты терең, есте сақтау қабілеті жоғары, тәжірибесі мол адам ғана көпшілік алдында дайындықсыз табысты сөз сөйлеуі мүмкін. Баяндамасынан кейін тыңдаушыларының сұрағына дер кезінде сөз тауп жауап беру де, ой ұшқырлығы мен суырыпсалмалық қабілеттерді қажет етеді. Жоғарыда аталған келеңсіз жағдайларға қалмас үшін қауым алдында сөз сөйлеуден бұрын міндетті түрде дайындық жүргізу қажет. Дайындық жұмысы баяндаманың тақырыбы мен мақсатын анықтаудан басталады. Тақырып атауы қысқа да нұсқа, ішкі мазмұнына сәйкес, тыңдаушы назарын тартатындай болуы тиіс. Сондай-ақ, шектелген уақытқа көп ақпарат сиғызуға тырыспай, аз сөзге көп мағына беру тиімді. Сөз сөйлеу алдында бір-екі күн бұрын дайындалу жұмысы, туындаған жаңа ойларды реттеп алуға мүмкіндік береді.

Негізгі тезистің мазмұны не үшін және не туралы сөйлеу керек деген сұрақтарға жауап беріп, пайымдаулары қысқа, қабылдауға жеңіл, тыңдаушы жадында оңай сақталатындай болғаны жөн. Сөйлеу жоспарын құрарда, сөйлеуші баяндау қисыны мен құрылымын ойластырып, мәтініне түзетулер енгізеді. Материал теориялық, практикалық болуы мүмкін, ең бастысы, шынайылығы. Сондықтан күні бұрын ақпараттың, даталар мен сандардың, дәйексөздердің шынайылығы тексеріледі. Бірақ, фактілер өте көп болса, тыңдарман тез жалығып, баяндамаға деген қызығушылығы сейіліп қалатынын ұмытпаған жөн. Сонымен қоса, сөйлеушінің өз тәжірибесі әрқашан жақсы қабылданатыны ескеріледі. Сөйлейтін сөздің әр минутына 20-25 минут дайындық жасалса, сөйлеу барысында өзін сенімді ұстауға мүмкіндік болады. Дайындық жұмысы сөйлейтін сөзге репетиция (жаттығу) жасаумен аяқталады. Өзіңізді бейне жазба немесе аудио жазбаға түсіріп, қайта тыңдау арқылы, сондай-ақ, туыстарыңыз, достарыңыздың алдында сөз сөйлеп жаттығуға болады. Яғни, өзіңізді сырттай бақылау қажет.

Сөйлеу жауапкершілігі жоғары мамандар, яғни депутаттар, қорғаушылар, педагогтер, психологтер және т.б. сөйлеу шеберліктерін курстарда ұштап, көпшілік алдында қысылмай шешен сөйлеп, оқысынан қойылған сұрақтарға сөз тауып жауап беріп жатса, намысымыз тапталмай, қоғамдық ортадағы қадір-қасиетіміз көтерілер еді.

Камила Керимбаева
Магистр, ЕНУ им. Л.Н.Гумилева
Нурай Жамишева
Студент ЕНУ им. Л.Н.Гумилева

FUTURE OF THE KAZAKH LANGUAGE IN THE HANDS OF YOUNG GENERATION

Егеменді Қазақстан Республикасында қазақ тілін дамыту – еліміздегі тіл саясатының ғана емес, республикамыздың жалпы саясатын дамытудың маңызды әрі түйінді тұсы

болып саналады. Ал Қазақстан Республикасын және қазақ тілін дамыту сөзсіз қазақ жастарының қолында екені бәріне мәлім «Ел болам десең, бесігіңді түзе» – демекші, қазақ тілінің ертеңі және бүгінгі жастар қолында. Біздің мақалада мемлекеттік тілімізді сақтап, оны дамытудың маңызы, атап айтқанда, қазақ тілінің жастар арасындағы қолданысы және оның сұранысың көбейтудің жолдары қарастырылған.

The future of the Kazakh language has become one of the central themes and problems of the country since we gain independence and is still very relevant. What comes to every mind when they say "future"? Certainly, it is the youth of Kazakhstan. The youth of independent Kazakhstan is the main asset of the country, potential and the future of the nation, the future leaders and rulers. Therefore, the future of the Kazakh language depends on the young generation of Kazakhstan. Learning Kazakh language - is a matter of national security, social stability and the intellectual development of the country, which aims to unite the country's citizens. Young people must understand the importance of this question, and should not just try to save the national language they should try their best to develop national language. In this regard, it is first necessary to form the real demand of the state language, create a need for its use, making it an attractive and prestigious.

The five institutional reforms of Nursultan Nazarbayev, which consists of 100 steps, step №85 says about "Eternal nation". On the basis of this project lay 7 patriotic values. One of these values - the unity of the history, culture and of course, language. Therefore, it becomes clear that a common national language - is not only reflection of the culture, but also the key to the correct policy of the country.

In order to determine the level national language proficiency State Language Development Fund conducted a survey among young people.

The results of a poll showed that more than 70% of Kazakhstani youth talk fluently on the Kazakh language.

The survey involved about 5 thousand people. Respondents are aged from 18 to 30 years and live in all regions of Kazakhstan. Kazakh language becomes the language of universal communication, particularly among young people. "The future of Kazakhstan - in Kazakh language", - said the first president of Kazakhstan, leader of the nation Nursultan Nazarbayev.

Б.Керімқұлова
магистр, ҚызМемПУ

ҚАЗАҚ ТІЛІНДЕГІ ЗАҢ ТЕРМИНДЕРІНІҢ ЗЕРТТЕЛУІ

The article is devoted to the study of legal terminology problems. In the article are given the classification of juridical terminology are specified according to: legal sphere of use; frequency of use in the language; sphere of terms' distribution in the juridical science and practice; sector attribution; degree of unambiguousness.

Терминология мәселелері – ғылымның ең өзекті және негізгі мәселерінің бірі. Өйткені ғылымның барлық салаларының жан – жақты дамуы терминология мәселелерімен тығыз байланысты, себебі қандай да бір жаңалық, жаңа ұғым, жаңа көзқарас терминмен белгіленіп, терминологиялық жүйеде өз орнын тауып отырады, соған сәйкес аталған ғылым саласының терминологиясы дамып, қалыптасады.

Ұлттық терминологияның қалыптасу тарихы ұлттық әдеби тілдің дамуымен тығыз байланысты. Көптеген қазақ ғалымдары (Ә.Қайдар, Ө.Айтпайұлы, Ш.Құрманбайұлы) терминологияның дамуы ХХ ғасырдың 20-30 жылдарының еншісіне тиесілі деп көрсетеді. Мысалы, А.Әбдірахманов қазақ тіл білімінде терминология саласының қалыптасуы туралы өзінің пікірін былай білдіреді: «Қазақ терминологиясының жасалуын, дамуын және қалыптасуын зерттеуді, біздіңше, Октябрь революциясынан бастау керек. Бұл

кезеңде мал шаруашылығы, халық медицинасы, жер бедері, өсімдіктер дүниесі, т.б. салалардан жасалған халықтық кәсіби сөздер, атаулар болды, бұлар революциядан кейінгі дәуірде ғылыми терминологияға үлкен бір сала болып енгенін айқындау қажет»[1,23].

Заң терминдері жалпыға түсінікті тілде емес, белгілі дайындығы бар не белгілі бір сала қызметімен таныс жұршылыққа арналып, ресми стильде жазылады. Заң тіліне мәтіннің тура мағынада баяндалуы, нақты терминдер мен ұғымдардың, заңға тән қалыпты тіркестердің, құрылысы бір сөз орамдарының берілуі тән. Сол себепті де аудармада түпнұсқа мәтіннің стильдік ерекшелігі тұтас ескеріліп, сөз байлығын молынан пайдаланумен қатар грамматикалық мәселелер, яғни орыс тілі мен қазақ тілі арасындағы грамматикалық сәйкессіздіктер жете ескерілуі қажет. Мәтінге қарай сөздердің орынын ауыстыру, қосу, түсіріп тастауды пайдалана отырып, сөйлем мүшелерінің орналасу заңдылығын, қазақ тілінің әдеби нормасын, емле ережелерін сақтау талап етіледі.

Айгерім Құсайынқызы
аға оқытушы, «Нархоз» Университеті

ТӘУЕЛСІЗДІК ҚҰРДАСЫ ТІЛ ЖАЙЛЫ...

In this article author releases her personal view in terms of mother tongue from bilingual policy point view. Benefits of being bilingual and Kazakhstan's position regarding of 3 lingual futures had been a main topic.

Қазақстанның үш тұғырлы саясатын Елбасымыз осыдан 10 жыл бұрын жария етуі Қазақстанның ішкі саясатының ұтысты тұстарының бірі. Ал, Канада қоғамында қос тілді азамат болу түйіндеменің төбесін бір елі көтерер артықшылықтардың бірі, ал әлемдік үздік 10 ЖОО-ның 7-нің иесі атанып отырған Американдықтардың 75 пайызы монотілді ұлт атанғандығын әрі тек бір тілмек шектелген ұлттың болашағы бұлыңғыр болатынын баспасөз өкілдері жар сала жазғанымен, нәтиже жақын 10 жылда бола қоймайды дейді зерттеушілер.¹ Себебі, ғылым мен жаңа сатыға көтерілудің бір сатысын шетел тілін меңгеруден бастағандар ұтыста.

Канадада ресми қос тілді саналғанымен, француз тілінің географиясы 10 провинцияның тек екеуінде кең қолдауға ие. Ал қазақстандық студенттердің полиглот болуы канадалық оқытушыларды тандандырмай қоймайды, тіптен кейде қазақстандықтарға қызғанышпен қарайтындықтарын да жасырмайды. Қазақстандықтардың елде жүргенде байқай бермейтін потенциалдарының бірі де осында.

Болашақта Қазақстанның ЖОО кемінде 50 пайызы 3 тілді оқу ордаларына айналса, болашақтық жастардай жат елге білім іздеп емес, өз елінде білім құдығын қазумен қалған жастар көбірек болады. Әлбетте, бұл уақыт еншісіндегі дүние. Бұл қажеттілік, уақыт талабы әрі заман іріктейтін сынақ. Француз ойшылдарының бірі: «Қанша тілді білсең, бір сарайға сонша кілтің бар» деген болатын, ендеше әдемдік бәсеке жолында Қазақстан сынды 3 тілді ұлттар да баршылық, олар әлем жұртшылығының 13 пайызын құрайды.²

Ал, 3 тілді еркін меңгерген Қазақстандықтар үшін біздің елдің алдында тұрған кез-келген стратегиялық міндет қол жеткізерлік меже болады. Себебі, қазақ жастары түрлі аспапта ойнайтын музыканттар іспеттес, ал түрлі аспап дайын болса, оркестрдің үйлесімді симфония шығару да қалыпты дүние. Өзге ұлттың тілін білу арқылы, қазіргі Болашақтықтар ертеңгі Қазақстан болашағының үні үйлесімді шығу үшін шеберліктерін шындауда.

Ақерке Камал

ЖАСТАРДЫҢ ҚАЗІРГІ ШЕТТІЛДІК СӨЗДЕРДІ ТҮСІНУ ДЕҢГЕЙІ

Youth's level of understanding of foreign words

Қоғамдық өзгерістерге қарай тілдік құрамның баюы шеттілдік сөздердің қолданысқа түсуінен көрінеді. Қазіргі таңда қазақ баспасөз беттерінде шеттілдік сөздер әр саладан көптеп еніп жатыр. Шеттілдік сөздердің тілді тұтынушылар арасында мағынасының игерілу, игерілмеу үрдісі, әсіресе баспасөз беттеріндегі шеттілдік сөздердің кең қолданылуы және олардың ұғымы жайында лингвистикалық талдау жасау өзекті мәселе. Күнделікті қолданыста және бұқаралық ақпарат құралдарында көрініс тапқан сөздердің алуан түрлілігіне байланысты жұмыста шеттілдік сөздер тақырыпқа сай түрлі лексикалық қабаттарға топтастырылды: *Саяси лексика; Экономикалық лексика; Жалпыхалықтық лексика; Техникалық лексика; Қоғамдық-құқықтық лексика; Абстракттілі лексика; Мамандық атаулары бойынша лексика.*

Жиналған тілдік деректерге қарай, саяси және экономикалық тақырыптардағы шеттілдік сөздердің көптігі байқалды.

Жұмысты жазу барысында әл-Фараби атындағы ҚазҰУ студенттерінің шеттілдік сөздердің мағынасын қалай түсінетіндігін анықтау үшін эксперименттік талдау мақсатында жазбаша түрде сауалнама жүргізілді. Сауалнама мақсаты – қазіргі қазақ тілінде күнделікті қолданылатын кірме сөздердің қолданысы мен мағынасын түсіну деңгейін анықтау.

Сауалнамаға соңғы жылдары енген: *брифинг, инвестор, дефолт, дайджест, флешмоб, бестселлер, вестерн, мидтерм* т.б. шеттілдік 30 сөз алынды. Қазіргі жастардың ағылшын тілін білу бағытындағы ізденістердің ішінен *айфон, уатсапп, фэйсбук, смартфон, мэйк-ап, репост, провост, прайм-тайм, портал, сигвей, скайп, стартап* секілді сөздерді кездестіруге болады.

Сауалнама жұмыстың алғашқы мақсаты мен міндетіне қарай 18-25 жас аралығындағы әлеуметтік топқа ғана жүргізілді.

Сауалнама бойынша төмендегідей нәтижелер алынды:

- 1) 5000 нұсқалы жауаптың ішінде студенттердің 48 %-ы шеттілдік сөздің толық мағынасын ашып, бұл сөздерді білетінін дәлелдегендер. Демек, 52%-білмейтіндер: 15%-ы толыққанды мағынасын ашып жазбаған, 20%-ы сөз мағынасын мүлде басқалай түсінеді, 17%-ы сөз мағынасын мүлде білмейтіндер, жауап жазбағандар;
- 2) Эксперименттің нәтижелері шеттілдік сөздің мағынасы индивидтің ойлауындағы мағынамен үнемі сәйкес келе бермейтінін дәлелдеді. Өйткені 18-25 жас шамасындағы әлеуметтік топтың көпшілігі сөз мағынасын тек статикалық тұрғыда түпкі семасына ғана сүйеніп шала түсіндіреді.
- 3) Студенттер бұқаралық ақпарат құралдарын оқуға дағдыланбаған. Субъектінің сөз мағынасын түсіну-түсінбеу деңгейі ажыратылып, индивидтің сөз семантикасын ұғыну дәрежесі анықталды. Студенттердің сөз мағынасын жазудағы дұрыс және бұрыс нұсқалар дараланып, қай нұсқаның басым екендігі сараланды.

Ақтөре Мансүров

*студент, Л.Б. Гончаров атындағы
Қазақ автомобиль-жол академиясы*

ҚАЗАҚ ТІЛІНІҢ БОЛАШАҒЫ: ЖАСТАРДЫҢ КӨЗІМЕН

Language comprehension develops faster than language production, and many people can understand more of a specialized language than they can produce. Language comprehension

would be easier if every word had just one meaning, but language is full of ambiguities or expressions with more than one meaning.

Ел болмайды өз тілінен безген ұлт,

Сыйламайды ел деп оны өзге жұрт.

Мәңгілік ел болу үшін онымен қатар жасап, бірге дамитын мәңгілік тілі болуы шарт. Яғни, ол тал бесіктен балаға берілетін - ана тілі.

Әл-Фараби бабамыз: «Кез-келген елдің болашағын көргің келсе, сол елде тұрып жатқан жастардың тыныс-тіршілігіне қара» деген екен. Ендеше жастардың ортасында қазақ тілінің қолдану аясы қандай? Қазіргі жаһандану жағдайында қазақ тілін өзге ұлт жастарына насихаттау қалай әсер етіп жатыр? Осы мәселелер бойынша ой өрбітсем.

Студенттер өз араларында ауылдық және қалалық деп бөлінушілік жиі болмаса да, анда-санда байқалып қалатынын айдан анық. Осыған байланысты қазақ тілі ауылдық жастар ортасында күнделікті тұрмыстық жағдайда қолданады. Қарым қатынас кезінде көркем тілмен мағыналы және мәнді оймен, сондай-ақ астарлы сөзбен жеткізеді. Ал, қалалық жастар арасында қазақ тілінің шұбарлануы жиі байқалады. Сондықтан қалалық жастарды ауылға біріктіретін мемлекеттік жоба керек деп ойлаймын.

Жаһандану жағдайында қазақ тілін өзге ұлт жастарына насихаттау мақсатында:

1) Мемлекеттік тіл мәртебесіне және орыс тілділер арасында қазақ тілін үйрету мақсатында байқаулар өткізу;

2) Қоғамды түзейтін де, бұзатында БАҚ деп ойлаймын, сондықтан ұлттық баспасөздің сапасына қатты көңіл бөлу қажет;

3) Депутат Зейнолла Алшымбаевтың мәліметтері бойынша Қазақстандағы орыс тілді баспасөз мемлекеттік тапсырыстың 75% ие көрінеді. Ендеше, қазақтың құндылықтары туралы пікірталастар, ұлттың дамуына қатысты нәрселер орыс тілді баспасөзде көбірек қамтылуын қолға алу керек;

4) Елбасының бастамасымен құрылған Мемлекеттік тілді дамыту Президенттік қорындағы "Soyle, iTys" сынды жобаларды өзге ұлт жастарына насихаттау мақсатында іс-шаралар ұйымдастыру;

Қорытындылай келгенде, біздің болашағымыз - ана тілінде. Сондықтан тіл тағдыры - ел тағдыры екенін еш уақытта ұмытпайық!

*Айтқужина Іңкәр
Ғабдолла Азат
Құмарғазы Ұлан
Маратбаева Әйгерім
Нұрсадық Меруерт*

Назарбаев университетінің студенттері

АЛАШ ИДЕЯСЫ ЖӘНЕ ТӘУЕЛСІЗ ҚАЗАҚСТАН

This presentation is going to compare the ideologies of Alash Orda and Independent Kazakhstan, and is going to show that the latter was mainly based on the former. We compare the aims and programs of Alash Orda government and those of the government of Independent Kazakhstan, and detect that even the social image of Kazakh citizen built by Alash Orda is the same to the modern social image of Kazakhstani citizen built by Independent Kazakhstani state. We conclude by stating this continuing ideology through centuries having roots from Alash Orda and enhanced by Independent Kazakhstan should motivate modern Kazakhstani youth to bring up this ideology further to the future generations.

Ұлттық мемлекетті қалыптастыру идеясы бірнеше ғасырлар бойы қалыптасып отыратын нәрсе. Ұлттық мемлекетті қалыптастыру идеясы ұлттық қажеттіліктердің

негізінде туындайтын білім болса, ұлттық идеяның білімін қалыптастыратын нағыз зиялылар. Қазақстандағы ұлттық идея қазақтармен бірге дүниеге келді, әрі тарих сахнасына да қазақтармен қол ұстаса көтерілді. Ұлтқа деген құрмет, ұлттық сана-сезімнің қалыптасу деңгейіне байланысты. Біз осы мақаламызда Алаш орда өкілдерінің идеясы қазіргі тәуелсіз Қазақстанның ұлттық идеясының іргетасы болып келгенін айқындайтын боламыз.

Біріншіден Алаш орда қайраткерлерінің білім беру жүйесіне және оқытылатын пәндердің білім мазмұнын жетілдіру үшін жасаған еңбектері мен қосқан үлесіне назар аударып, бүгінгі білім жүйесімен салыстыра отырып, талдау жасаймыз.

Екіншіден, қазіргі білім бағдарламасындағы Алаш әдебиетінің орны мен заманауи қазақ образының қалыптасуындағы маңызы талқыланады. Алаш өкілдерінің ат салысуы арқылы құралған және бүгінгі күнге дейінгі маңызы сақталған әлеуметтік институттар таныстырылады.

Үшіншіден, Қазақстан - 2050 бағдарламасының мақсаттары мен Мәңгілік ел идеясы, Алаш орда өкілдерінің мақсаттары мен идеялары салыстырып, ортақ ұғымдар мен пікірлерді саралаймыз.

Содан кейін Қазақстан Республикасының президенті Нұрсұлтан Назарбаев ұсынған, мемлекетті нығайтуға негізделген "100 қадам" Ұлт жоспары мен Алаш үкіметінің төрағасы Әлихан Бөкейханның мақалалары негізінде сол заманда көтерген идеяларының үндестігін қарастырамыз. Соның негізінде кәсіби мемлекеттік ақпарат құру, Заңның үстемдігін, индустрияландыру және экономикалық өсім, біртектілік пен бірлік, есеп беретін мемлекетті қалыптастыру деген 5 институттық реформаны жүзеге асыратын 100 қадаммен Әлихан Бөкейхан мақалаларында өз заманында көтерген өзекті проблемалар мен қозғалған негізгі тақырыптар, көзделген мақсат пен қойған талаптардың ұқсас екендігіне көз жеткізе отырып, сараптама жасаймыз. Қорытындылай келе, Алаш орда қайраткерінің болашақ ұрпаққа артқан сенімі және Елбасы Нұрсұлтан Назарбаевтың сол сенімді тәуелсіз мемлекет құру арқылы ақтап, Қазақ елінің Мәңгілік ел болуы үшін жасап жатқан еңбектері арқылы Қазақстан жастарына мотивация мен ел дамуына жаңа серпіліс беретіндігін дәлелдейміз.

*Айдын Тлеубаева
Эльвира Насырова
Назарбаев университетінің
студенттері*

ТӘУЕЛСІЗДІК КЕЗЕҢІНДЕГІ АУДАРМАДАҒЫ АЛҒАШҚЫ ҚАДАМДАР

This article describes the importance, impact and the quality of the first English-kazakh translated magazine National Geographic Kazakhstan. As it is one of the first steps toward trilingualism, the contribution to the Kazakh language is deliberated. During the comparative analysis the level of the translation was assessed.

Елбасы Нұрсұлтан Назарбаев Қазақстан халқы Ассамблеясының XII құрылтайында «Үш тұғырлы тіл» туралы идеяны жалпақ жұртқа жария еткеніне он жылға жуықтады. Мемлекетіміз үшін стратегиялық маңызы зор шешім халық арасында үлкен талқыға түсті, қолдайтындар мен қарсы позицияны ұстанатындар арасындағы пікірталас әлі күнге дейін жалғасын тауып келеді. Дегенмен, үштұғырлылықты жүзеге асыратындар да, оның болашақтағы жемісін не зиянын тартатын да – жастар қауымы. Ғылыми-техникалық ілгеріліс пен жаһандану баспалдағын дамыған елдермен қатар басу үшін әлемдік тіл – ағылшын тілін игерудің маңызы зор. Бірнеше тілді еркін меңгерген кейінгі буынның жетістіктерінің бірі - аударма саласы. Бұл жұмыс 2016 жылы елімізде алғаш рет ағылшын

тілінен ана тілімізге тікелей аударыла бастаған National Geographic Қазақстан журналының маңызын, қызметі мен сапасын талдап, зерттейді.

National Geographic - тарихы сонау XIX ғасырдан бастау алатын, әлемнің 38 тілінде, 80-нен астам елінде тараған әлемдегі ең ауқымды ғылыми-ағартушылық журнал. Кәсіби фотосуреттері мен карталары арқылы мәдениет, табиғат, ғылым мен технология туралы жан-жақты әрі уақтылы ақпараттар тұңғыш рет орыс тілінен басқа тілден аударылды. Елімізде аударма ісіне қажетті оқулықтардың түгелі дерлік орыс пен қазақ тіліне арналып жазылғандықтан, ағылшын тілінен аударылған материалды салыстыра отырып зерттеу болашақта аударма саласына қатысты жаңа оқулықтардың жазылуына жол ашады.

Әу баста журнал қарапайым халыққа танымдық-ағартушылық қызметін атқарғанмен, танытым мақсатында ғылыми мақалалар да журналдың негізгі контентіне енді. Терминдік сөздірдің көптеп кездесуі аудармашыларға көптеген жаңа сөздер ойлап табуға, транслитерация мен транскрипцияны ағылшын тіліне сәйкестендіріп жасауға мәжбүр етеді. Ол өз кезегінде әлемдік ақпараттардың, ғылыми оқулықтар мен публикациялардың дәнекерсіз қазақ тіліне аударылып, ана тіліміздегі материалдардың санының ұлғайып, сапасының жоғарылауына әсер ететіні сөзсіз.

Әзірге журналдың 90 пайызы түпнұсқадан аударма, тек он пайызы қазақ жерінің тарихи-географиялық құндылықтарымен таныстырады. Дегенмен, бұл қазақ тілінің болашақта мәңгілік тіл, әлемдік тіл болып қалыптасуына алғашқы қадамдарының бірі екеніне сеніміміз мол.

*Мұстафа Орынбасар
студент, Назарбаев Университеті*

ЖАСТАРДЫҢ ҚАЗАҚ ТІЛІН ҮЙРЕНУДЕ ВИДЕО ОЙЫНДАРДЫҢ МАҢЫЗЫ

In this presentation it is shown the impact of video games on Kazakh language learning. We share our opinion about different strategies of the development of youth's language skills.

Еліміз егемендігін алғалы 25 жыл өтсе де, мелекеттік тіл- қазақ тілін жастардың игеруі шешімін таппаған өзекті мәселе болып отыр. Жаһандану заманы бір тілмен шектеліп қалуды көтермейді. Бірнеше тіл білумен ғана халықаралық кеңістікке шығуға мүмкіндік болады. Осы жағыдайда қазақ тілі ағылшын тілінің аясында жұтылып кетпеу үшін қоғам жан-жақты жұмыстар жасауы керек.

“NEWTIME” атты газеттің жүргізген сұхбаты бойынша, қазақстандықтардың тек 31% -ы ғана өз балаларын қазақ мектебіне, ал 19%-ы ағылшын мектебіне, ал 40%-ға жуығы орыс мектебіне береміз деп жауап беріпті. Бұл мәселе әлі де болса қазақ тілін үйренуге деген құштарлықтың төмен екендігін көрсетеді. Қазақ тілінің мәртебесін арттыру үшін қажеттіліктен басқа, оның қызығушылық бағытын да арттыру керек. Солардың бірі-видео ойындар.

Ғалымдар видео ойындардың адамның мінез-құлықтары мен жеке қасиеттерінің қалыптасуына әсер ететінін көптеп айтып жүр. 48 ерікті азаматқа зерттеу жүргізген ғалымдардың қорытындысы - видео ойындар кеңістікте бағдар табуға, жадыны жаттықтыруға және стратегиялық жоспарлау кезінде пайдалы,- деп хабарлайды newsru.com порталы. Осы ойындардың тілді үйренуде де үлкен орны бар. Тілді медиа құралдары арқылы үйретуді шет тілін үйренген уақыттарымызда сезіп жүрміз. Біз ұсынып отырған жұмыста қазақ тілін үйренудегі видео ойындардың тиімділігі басқа шет тілдерімен салыстырыла отырып айтылады. Қазіргі жастардың пайдаланатын видео ойындарының барлығы ағылшын немес орыс тілінде. Қазақстандағы сауда – ойын сауық орындардағы жиі ойнайтын видео ойындардың тілін толығымен қазақ тіліне аударса және

олардың бағасын арзандау етіп қойсақ, мобильдік операторлармен келісе отырып күнделікті телефондарымыздағы ойындарды, Қазақстан аумағындағы интернетте пайдаланатын видео ойындардың тілін де қазақша қойсақ тілді үйренуге оң әсері болатын еді.

Статистикалық мағлұматтарға жүгінетін болсақ, жастардың 97 %-ы видео ойындардың өмірлерінде бір рет болса да ойнап көрген екен. Ал 2 - 17 жас аралығындағы балалардың 91%- ы видео ойынын ойнауға қызығады. Видео ойындардың бірі-баланың ойлау қабілетін арттырса, екіншісі-жаттау қабілетін дамытады. Осы ойындардың лексикасын қазақ тіліне аударып, тарататын болса, жастардың ойын қазақиландыратынына күмән жоқ. Өйткені, ойын ойнап отырған адамның санасы да сол тілдік лексиканы игеруге қабілетті болады.

Жазира Жұмабай
студент, Назарбаев Университеті

ТЕХНИКАЛЫҚ МӘТІНДЕРДІ АУДАРУ

The research article describes the necessity and problems regarding the translation of technical papers in Kazakhstan. Also, it provides the evaluation of one technical textbook translated from Russian to Kazakh. The requirements and criteria for translating the technical papers are discussed. Additionally, typical mistakes made by translators and appropriate versions of translation are analyzed. Analysis is done by exemplifying certain areas of the translated book. The proper citations of scientists who studied the phenomenon of translation are given in the article to verify the stated claims.

Еліміздің өркендеуінің негізгі көрсеткіштерінің бірі – техника мен индустрияның қарқынды дамуы. Сондықтан бүгінгі таңда қазақ жастарына техникалық мамандықтарды игеру аса қажет. Бұл - заман сұранысы болып табылады. Аталған саланың мамандарын даярлау үшін де арнайы оқу құралдарының қажеттілігі күн санап артуда. Бұл еңбектер бұрын көбінесе орыс тілінде болса, қазір оларды қазақ тіліне өнімді аударып жүрміз. Жазылып отырған мақалада құрылыс саласындағы оқу құралдарын аудару үдерісі талданады.

Аударма құбылысы – едәуір еңбекті талап ететін өзіндік өнер, әсіресе техникалық мәтіндерді аудару оңай кез-келген аудармашыға оңай соқпасы анық. Әрбір сөздегі, әр сөйлемдегі ақпаратты толықтай сәйкестікпен жеткізу қажет. Ғылыми-техникалық мәтіндерді аудару ақпараттық аудармаға жатады. Ең алдымен, техникалық оқу құралдарының ғылыми стильде жазылатындығы туралы ұмытпаған жөн. И. Кашкиннің айтуы бойынша, аудармашының дербестігі стильде көрініс табады және аудармашы ісінің басты мақсаты стильді түсіну болып табылады. Сондықтан, жазылу жүйесі нақты, логикалық және дәл болуы тиіс. Сонымен қатар, әдеби тіл нормаларының қатаң сақталуы және терминдердің дұрыс қолданылуы шарт.

Кейде аудармашылар кейбір сөздерді дәл түсінбегендіктен, оларды сәйкес келмейтін сөздермен алмастырады немесе ұзақ сөйлемдерді жөнсіз қысқартады. Бұл техникалық оқу құралындағы ақпаратты бұзады, оқырмандар теріс мәлімет алатын болады. Мысалы, «Расстояние между температурными швами регламентируется соответствующими нормами проектирования» деген сөйлемнің ішіндегі «температуралық» деген сөздің орнына «жылудылық» сөзін қолдану немесе нормалар және регламенттеу сөздеріне балама табу орынсыз болар еді. Сондықтан бұл сөйлемнің дұрыс нұсқасы «Температуралық тігістердің арасындағы қашықтық сәйкес жобалау нормаларымен регламенттеледі» болуы тиіс.

Терминдерді аудару ерекше ұқыптылықты және аса жауапкершілікті талап етеді. Филология ғылымдарының докторы Ә. С. Тарақов «Аударма әлемі» оқу құралында терминдерді арнайы ұғымдарды дәл жеткізетін, ешқандай түсіндіруге келмейтін қалыпты,

мағыналық қолданысы шектеулі сөздер деп таниды. Аудармашы шетел терминологиясын да, аударылатын тілде орынды пайдаланылатын баламалы ұлттық терминдерді де, ұлттық сөздік қорды да жете білуі тиіс.

Қорыта айтқанда, техникалық оқу құралдарын аудару күрделі құбылыс болып табылады. Терминдердің дұрыс қолданылуы және сәйкес баламалардың табылуы аударма үшін маңызды. Аудармашы ақпаратты түсініп, оқырмандарға автордың ойын нақты жеткізе білумен қатар, терминдерді, ұлттық сөздік қорды да жетік меңгеруі қажет.

Күнтубек Алдияр
Болат Бекжан
Назарбаев Университетінің
студенттері

ТӘУЕЛСІЗ ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ТӘРЖІМА МӘСЕЛЕСІ: АСТАНА ҚАЛАСЫНЫҢ МЕКЕМЕЛЕРІ АТАУЛАРЫНЫҢ НЕГІЗІНДЕ

Here we are going to elaborate briefly on the matter of giving names to organizations of the city of Astana, mainly focusing on the main questions about the relevance of the topic, problems that should be solved and the importance of the topic in translation science in Kazakhstan.

Күнделікті өмірде, яғни жұмыс не оқу барысында жиі кездесетін өзекті мәселелердің бірі – мекемелерге мемлекеттік тілдің – қазақ тілінің талаптарына сай атау қою және өзге тілден төл тіліміздің заңдылықтарына сай аудару. Бұл тақырыптың өзектілігін келесі қырдан зерттеу арқылы анықтаймыз. Елордамыздың еліміздің экономикалық, саяси, инновациялық және туристік маңызы бар орталығы және қазақстандықтармен қатар шетелдік қонақтардың да жиі келетін қаласы болуы мәселеге өзектілік беріп қана қоймай, зерттеу жұмысының тақырыбының басқа қалаға емес, Астана қаласына қатысты болуын түсіндіреді.

Бұл мәселенің орын алуын және оның салдарын біз екі жерден байқаймыз. Біріншісі, мекеме атауларындағы өрескел қателер тікелей қызмет көрсету барысында кейбір түсініспеушіліктерге әкеледі. Мысалы, дұрыс емес аударылған не ана тілімізде мәні жоқ атау түпнұсқа атауынан бейхабар тұтынушының мекеменің көрсететін қызметін бірден анықтамауы мүмкін. Бұл өз орнында тұтынушылардың санының азаюына әкелетініне күмән жоқ. Екіншісі, іс-қағаздар аясында байқалады. Мысалы, шетелдік мекеменің қате аударылған, дәлірек айтсақ, қазақ тілінде мүлде жағымсыз естілетін атауы қазақстандық мекемемен келісімшартқа отыру барысын баяулатып, тіпті тоқтатып, ара-қатынастың нашарлауына әкеліп соғады. Бұған қоса, халыққа қызмет көрсету орталықтарында, өкілетті заң орындарында берілген құжаттарда мекеме атауының қате берілуі не аударылуы мекеме үшін күтпеген шығынды проблема болуы әбден ықтимал.

Жоғарыда сипатталған мысалдар өз кезегінде мемлекеттің экономикасына, мемлекетарасы қатынастарға тікелей қатынасы бар болғандықтан, үкімет немесе өкілетті органдар бұл өзекті мәселені мекемеге атау қою немесе оны өзге тілдерге дұрыс аудару туралы заңдар, не болмаса тұрақты ережелер бекітуі қажет деп санаймын.

Сонымен қатар, бұл зерттеудің Қазақстандағы тәржіма жұмыстарына берер пайдасы мен мәні зор. Өйткені, бұл зерттеу жұмысының осы салаға жаңа келушілерге алғашқы түсінік беріп қана қоймай олардың әрі қарай қадам басуына ерекше ықпал етеді. Бұған қоса, тек Астана қаласындағы емес, мемлекетіміздің түкпір-түкпіріндегі елді мекендердегі мекемелерге дұрыс атау беруге осы зерттеудің ерекше анықтамалық бола алатынына сенімдімін.

Жұлдыз Дарынова
Алтынай Смагулова
Назарбаев Университетінің
3-курс студенттері

ҚАЗАҚ ТІЛІНДЕГІ ҚАТЕ ЖАРНАМАЛАР ЖӘНЕ ОЛАРДЫ БОЛДЫРМАУДЫҢ ШАРАЛАРЫ

Advertisement illustrates not only product, but the language in which is written. In Kazakhstan any type of advertisement has to be written in Kazakh, only then in any other languages. Unfortunately, many billboards and information boards have both orthographic and stylistic mistakes in Kazakh language. In order to prevent such cases common mistakes by types will be evaluated in our presentation. We believe that preventing problems in use of language via IT technologies and specific artificial software, which check text and word will be helpful not only for businessmen by saving time and money, but also for government by giving huge opportunities for language learners.

Нарықтық қарым-қатынасқа көшкен бүгінгі 21-ғасырда бәсекелестіктің негізгі көрсеткіші – маркетинг нысандары. Солардың ішіндегі жан-жағымызды қаптап кеткен жарнамалар - халықтың тауарға деген қызығушылығын арттыратын бірден бір мықты құрал. Жарнаманың сыртқы сипаты қарапайым болғанымен, бұл сала біз ойлағаннан әлдеқайда күрделі, көпқырлы және көпмазмұнды болып келеді. Оның экономикалық, әлеуметтік, саяси, психологиялық, лингвистикалық астарлары бар. Осы тұрғыдан алғанда кез келген елдің жарнамасынан ол елдің ұлттық ерекшелігі, әлеуметтік-тұрмыстық жағдайы, мәдениеті көрініп тұрады десек те болады. ҚР 2003 жылдың 19 желтоқсанындағы №508 «Жарнама туралы» Заңында «Қазақстан Республикасының аумағындағы жарнама мемлекеттік және орыс тілдерінде, сондай-ақ жарнама берушінің қалауы бойынша басқа тілдерде таратылады», -деп жазылған. Осыдан кез келген сала бойынша жасалатын жарнама түрі қазақ тілінде ақпарат беруге міндетті деп қорытсақ болады. Алайда көше бойында тізіліп тұрған жарнамалардағы қазақ тілінің жағдайы әзірге көңіл көншітерлік емес. Олардың арасында тура аудармалар, мағынасын ашпайтын сөздер, тіл ерекшелігіне байланысты басқа мағынаға ие болатын тіркестер көптеп кездеседі. Жарнама мәтінінен бөлек, суреттің өзі адамға, тіптен кейде тұтас қоғамға үлкен әсер қалдырады. Бұны да цензурадан өткізіп, құзырлы органдар қатал бақылауда ұстағаны абзал. Жарнама берушілер, жарнаманы оқушылар, яғни халықтың қазақ тілінде шалажансар берілген ақпаратқа бейжай қарамауы ғана бұл мәселені түзей алады.

Біз ұсынып отырған жобада қателіктер орфографиялық, синтаксистік және стильдік түріне қарай жеке-жеке талданады. Осыған байланысты ақпараттық технологияларды пайдалану арқылы мұндай қателіктерді толығымен жою көзделеді. Қисынға келмейтін аудармалар мен көзімізге бірден түсетін сауатсыздық қоғамдағы қазақ тілінің деңгейін өзі-ақ анықтап береді. Орыс тіліндегі ақпараттың ғана мағынасы мен сауаттылығына мән беріп, қазақ тілін тасада қалдыру қай ұйымға болсын абырой алып келмейді. Жарнаманы екі тілде беруде мәтіндегі барлық сөзді сөзбе-сөз аударып шығу міндет емес, ең бастысы - ойды нақты, ықшамды түрде дұрыс жеткізе білу. Жарнама мәтінін жазарда тұтынушы қазақ тіліндегі нұсқаны оқи отырып қажетті ақпаратқа ие болғанына көз жеткізу керек. Осылайша қазақ тілінің қолданыс аясын кеңейтіп, халықтың тілді үйреніп, дұрыс қолдануға деген ынтасын арттырамыз деп сенеміз.

А.А. Гумаров
"Банк Центр Кредит" АҚ

ПУТИ РАЗВИТИЯ КАЗАХСКОГО ЯЗЫКА В УСЛОВИЯХ ГЛОБАЛИЗАЦИИ

*"Истинная любовь к своей стране немыслима без любви к своему языку".
(К.Г. Паустовский)*

На сегодняшний день проблема развития государственного казахского языка на современном этапе развития государства остается актуальной. За годы независимости страны изучение казахского языка медленно, но верно идет вверх, но необходимо ускорить развитие и дальнейшее изучение государственного языка не только подростками, но и зрелым поколением. В целях развития языка в условиях глобализации, необходимо, населению не владеющим казахским языком привить уважение к языку, создать благоприятные условия к изучению и поддерживать имидж языка за территорией страны и данная задача должна возлагаться на подсознательном уровне на каждого гражданина. Так, запущенная и утвержденная программа Президента РК Назарбаева Н.А. «Государственная программа развития и функционирования языков в Республике Казахстан на 2011-2020 годы» помогает развивать язык и поднимать качественный уровень обучения языка. Согласно целям программы, а именно:

- Гармоничная языковая политика, обеспечивающая полномасштабное функционирование государственного языка как важнейшего фактора укрепления национального единства при сохранении языков всех этносов, живущих в Казахстане;
- Совершенствование и стандартизация методологии обучения государственному языку;
- Развитие инфраструктуры обучения государственному языку;
- Стимулирование процесса обучения государственному языку;
- Повышение престижа употребления государственного языка;
- Повышение востребованности государственного языка;
- Усовершенствование и систематизация лексического фонда казахского языка;
- Совершенствование языковой культуры.

На практике мы слабо видим применение данных целей, поэтому хотелось бы обратить внимание общества, на постепенный спад заинтересованности изучения государственного языка нынешней молодежью, при общении с ровесниками коллегами и друзьями, наблюдается повышенный интерес к изучению английского языка нежели государственного, респонденты же мотивируют свой интерес к иностранному языку тем, что он более востребован и поможет в дальнейшем жизненном пути! Отсюда складывается мнение, что нынешнее поколение идет не по правильному пути, игнорируя ценности государственного языка, однако это проблема лежит на плечах не только молодого поколения, но и на плечах зрелого поколения, т.е. мы даем понять им и неосознанно не прививаем тягу к изучению языка.

На основании выше изложенного хотелось бы обратить внимание на цели государственной программы, высказать свою точку зрения на разрешение проблемы.

*Мейрам Жардаев
студент, Назарбаев Университеті*

ҚАЗАҚ ТІЛІН ОҚЫТУДЫҢ ЭЛЕКТРОНДЫ НҮСҚАЛАРЫ

In this research online learning of Kazakh language was studied. These days there are several Kazakh language learning online web sites, and they were tested for how they are easy to follow, their effectiveness, what kind of people can learn from them and what exactly they can learn; furthermore, they were compared with some other language learning web sites.

Қазақстан – егемендігін 25 жыл бұрын алған, жас республика, алайда біздің еліміздің тарихының тереңдігі ғасырлардай. Тіл – ел байлығы, асыл қазынам деп бекер айтпаған, тілі жоғалған елдің болашағы бұлтты. Қазақ тіліміз анандан балаға, ұстаздан шәкіртке ауызекі айтылып, қаламмен қағазға жазылып үйретіліп келген. Есік алдында ХХІ ғасыр, білім мен озық технология ғасыры. Білім алу жүйесі бірнеше сатыға көтерілген, барлақ жағдайлар жасалып келеді, оқимын дегенге таңдау көп. Елбасымыздың 3 тілді, тұғырлы саясатының арқасында, Қазақстан көшбастап келе жатқан елдермен терезесі тең ұстап тұр.

3 тілді саясаттың кері әсерлері де көзге түсе бастады, ғалымдар, қоғам қайраткерлері осы саясатты сынға алып, оң және кері пікірлерін айтуда. Ағылшын, орыс тілдері үшін қазақ тілінің мәртебесі төмендеп, тілге деген сұраныс азаюда деген пікірлер жүруде. Негізінде бұл мәселенің астарын келетін болсақ, тілге деген сұранысты көбейту үшін тілді үйрену үшін барлық қолайлы жағдайлар жасау қажет. Олардың ішіне кітаптардан бастап видео сабақтардың барлығы кіреді. Қазіргі жаңа ғасырда ғаламтор жүйесі үлкен бір қозғаушы күш болып табылады, оны біз кез келген қажеттілікпен қолдана аламыз. Егер оны дұрыс пайдалана білсек, қазақ тіліміздің оқытылуында үлкен бір қадам деп ойлаймын. Қазір елде қазақ тілін білмейтін жандар өте көп, алысқа кетудің қажеті жоқ, мәселен өз тілін жетік білмейтін қазақ бауырларымыз бен қарындастарымыз жетіп-ақ жатыр. Одан бөлек жүзге жуық өзге елдің азаматтары бар, міне соларға қазақ тілін үйрену үшін жағдай жасау қажет. Ғаламтор деген бүгінгі күні өте жетімді әрі тиімді құрал, сондықтан электронды тіл оқытуды жетілдіру қажет. Ия, бүгіннің өзінде, ғаламтор желісінде онға жуық қазақ тілін оқытатын ғаламтор беттері бар, алайда олардың қаншалықты пайдалы екені, қандай қоғамға арналғандығы, қандай тіл біліктілігін қажет ететіндігі, олардың ағылшын тілі сияқты тілдерді үйрететін ғаламтор парақшаларымен ұқсастық, айырмашылықтары барша жұртқа мәйім емес. Қазақ тілін білетін халық санының азаюы, қазақ тілінің қолданылуының төмендеуі, ел болашағы үшін ана тіліміздің ролі, және тілді үйренуге деген сұраныс, қажеттілік осы тақырыптың өзектілігін айқын көрсетіп тұр.

Бұл жұмыс қазақ тілін оқытудың бар электрондық нұсқаларын қарастырады, оларды сынға алып, басқа тілдерді оқытатын электронды желілермен салыстырады. Келешекте осы электронды оқытуды жетілдіру жолдарын қарастырады.

Камила Ижанова
студент, Назарбаев Университеті

ОТАНДЫҚ ФИЛЬМДЕРДЕГІ ҚАЗАҚ ТІЛІ ҚОЛДАНЫСЫНЫҢ СТИЛЬДІК ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

This article focuses on the aspects of the language use in the domestic films and provides the concrete examples from these films. The general idea is based on studying the theory of spoken Kazakh language and identifying its features.

Тіл мәдениеті – күнделікті өмірдегі тіл қолданыс ерекшеліктерін зерттейтін тіл білімінің бір саласы. Ол негізгі үш түрлі тілдік нормадан тұрады. Олар: этика, коммуникативті норма, тілдік норма. Фильмдердегі қолданылатын ауызша тіл мәдениеті тілдік норманың ішіне кіретін орфоэпиялық, лексикалық және грамматикалық нормаларға негізделеді. Бұл жерде орфоэпиялық норма сөздердің дұрыс айтылуына жауап береді. Ал лексикалық және грамматикалық нормалар сәйкесінше сөз таңдалымын, мағынасын қарастыра отырып, сөйлем құрылысы мен құрамын зерттейді. Біздің қарастыратын фильмдеріміз де осы нормаларға сәйкес талданады.

Кинокөріністерде тіл қолданысының аясы өте кең. Адамдардың бір-біріне махаббатын білдіруі, ұрсысуы, анайы сөздерді қолдануы, осының бәрі тіл мәдениетінің қандай екенін көрсетеді. Тіл мәдениеті қазақтардың әдет-ғұрпынан да хабар беруі мүмкін.

Негізінен фильмдер әртүрлі уақыт аралығын қамтитындықтан, олардан тіл қолданысының уақыт өте қандай өзгерістерге ұшырағанын көре аламыз. Мысалға, “Жау жүрек мың бала” фильмі XVIII ғасырдың басындағы оқиғаларды қамтыса, “Анаға апарар жол” фильмінде 1930 жылдар сипатталады, ал “Шал” фильмінде бүгінгі күннің көріністері бейнеленген.

Фильмдердегі қазақ тілінің қолданысы күнделікті өмірдегі тіл қолданысына айтарлықтай әсер етеді. Себебі көрермендердің құлағы қазақ тілінің қолданысына үйреніп, күнделікті өмірде кинокартинадан естіген қазақ тілін қолдана бастайды. Жастардың сұранысына ие фильмдер мемлекеттегі тіл қолданысының аясына әсер етеді. Көрсетілетін кезеңі мен оқиғаларына байланысты фильмдердің тілдік қолданыстары әртүрлі болып келеді. Бұл мақаланың мақсаты – фильмнің тіл ерекшеліктерін зерттей отырып, оларды жастарға түсіндіріп беру. Сол арқылы жастардың қазақ тіліне деген қызығушылықтарын арттыру.

Қазақстандағы киноиндустриясының қарқынды дамуы бұл тақырыпты таңдауымыздың негізгі себебі болды. Жылына кем дегенде 12 отандық фильм көрерменге жол тартады. Жергілікті кинотеатрларда отандық фильмдерді көрсету күн санап жиілеп келеді. Оған дәлел көрерменнің сұранысына ие «Жат», «Жол», «Өмір-ай», «Жау жүрек мың бала», «Келинка Сабинка», «Келинка Сабинка 2», «Рэкетир», «Рэкетир 2», «Көшпенділер», «Құнанбай», «Тараз», «Анаға апарар жол» және т.б. бола алады.

Аталмыш фильмдердің барлығы дерлік, әртүрлі жастағы көрермендерге жанрларының сан-алуандылығымен қызықтырады. Осы мақалада жасөспірімдер аудиториясындағы фильмдердің қазақ тілінің қолданыс аясы сипатталады.

*Медет Шатаев
Айдын Жамбыл
Назарбаев Университетінің
3-курс студенттері*

НАЗАРБАЕВ УНИВЕРСИТЕТІНДЕГІ ҚАЗАҚ ТІЛІ: ЖЕТІСТІКТЕР МЕН ҰСЫНЫСТАР

In this article, current teaching position of Kazakh language at Nazarbayev University is being focused. Raising the level of Kazakh language was proposed.

Тіл – қай ұлтта, қай елде болсада қастерлі, құдыретті. Ол әрбір адамға ана сүтімен бірге еніп, қалыптасады. Тіл байлығы - әрбір елдің ұлттық мақтанышы. Ол атадан балаға мирас болып қалып отыратын баға жетпес мұра. Еліміз егемендік алып, дербес мемлекет болып қалыптасқалы бері туған тіліміз де өз тәуелсіздігін алды. Осы уақыттар аралығында тіліміздің қалыптасуы мен дамуында түрлі жетістіктер мен кемшіліктер болып жатыр. Қазақ тілінің қолданыс аясы да әр салада түрлі деңгейде. Мемлекеттік тілге деген қажеттіліктер мен оны білуге деген талаптардың да біртекті емесекені анық.

Тілдің мәртебесі, қоғамдық беделі оның басты екі тұғырына тікелей байланысты. Біріншіден - білім беру саласы. Екінші - басқару жүйесі. Егер осы екі жүйеде тіл дұрыс және керекті деңгейде қолданылса, тіліміздің беделі мен мәртебесі арта берері даусыз. Әрине, «көш жүре түзеледі», бірақ та тіліміздің қолданыс деңгейін кеңейту аясында біршама өзгерістер жасалуы керек. Әрбір Қазақстан Республикасының азаматы “Мемлекеттік тіл – менің тілім” дейтін деңгейге жеткізуіміз тиіс.

Бүгінгі таңда ғылым күннен күнге алға тоқтаусыз қадам басуда. Әлемде жыл сайын көптеген ғылыми жұмыстар, кітаптар, жобалар басылып шығарылады. Осылардың басым

бөлігі ағылшын тілінде басылып шығарылатыны айқын. Яғни, бүгінгі күні сапалы білім алу үшін, заманға сай болып, ғылыммен бірге алға жылжу үшін, ағылшын тілін білуі аса маңызды болып табылады. Соңдықтан, әлемдегі заманауи жоғары оқу орындарында білім беру жүйесі ағылшын тілінде негізделген. Назарбаев Университеті де осындай мекемелердің қатарына жатады және оның басты мақсаты сауатты, білімді, болашағы зор және бәсекеге қабілетті жастарды даярлап, келешекте мемлекетті алға жетелей алатын мамандарды өсіру. Университет қабырғаларында барлық іс-шаралар, сабақтар ағылшын тілінде болғанымен, ешқандай мамандығымызға қарамастан қазақ тілін міндетті оқыту саясаты біз үшін үлкен мақтаныш. Қазақ тілінің атаулары мен бағыттарының түрлі болғандығы да жақсы. Дегенмен, қазақ тілінің қолдануы біз үшін аса жеткіліксіз болып көрінеді. Қазақ тіліне байланысты клубтардың аздығы мен үйірмелердің жұмыс жүргізілмейтіндігі көңіл көншітпейді.

Осы жұмыста Назарбаев Университетінің студенттерінің қазақ тілінің қандай деңгейде қолданатынын анықтап, қазақ тілін білу университет ішінді қаншалықты маңызды екенін зерттеп және болашақта университет түлектері үшін қандай әсерін тигізетінін көрсетеміз. Студенттер тарапынан түрлі ұсыныстар айтуды жөн көріп отырмыз.

Шара Ақат
студент, Назарбаев Университеті

Ә. БӨКЕЙХАНҰЛЫ АУДАРУЫНДАҒЫ А.П.ЧЕХОВТЫҢ “ХАМЕЛЕОН” ШЫҒАРМАСЫНА ҒЫЛЫМИ САЛЫСТЫРМАЛЫ ТАЛДАУ

This scientific article is dedicated to determine the strategies and peculiarities in the translated version of Chekhov's story "Chameleon". The translation was done by A. Bokeykhanuly. The main objective is to identify the quality of translation (preservation of the communicative and expressional peculiarities of the original text) by using the method of comparison.

А.П.Чеховтың «Хамелеон» әңгімесі, 1884 жылы «Осколки» журналының №30 басылымында алғаш рет жарық көрген еді. Жазушылық атты сара жолға енді қадам басып келе жатқан жас Чеховтың дара жұмысы ретінде, бұл әңгіме көпшілік халыққа арнап жазылды. Қоғамдағы екіжүзді, өз пайдасы үшін дәл кесерткедей (Хамелеон) құбылатын ұсақ шенеуніктердің бейнесін автор шағын әңгіме арқылы жеткізуге тырысқан. XX ғасырдың басында, қазақ тарихындағы ұлы қайраткерлердің бірі Ә. Бөкейханұлы бұл шығарманы алғашқылардың бірі болып аударды. Мәтінде көтерілетін тақырып қай қоғамға болса да жат емес. Жоғары шенді шенеуніктердің көңілін табуды ойлап, өз мүддесі үшін ғана “еңбек ететін” бастықсымақтар қазақ қоғамында да жетерлік. Ендеше, аудармашының дәл осы шығарманы талдап алуы бекер емес. Бұл ғылыми жоба үшін дәл осы әңгіменің таңдап алыну себебі: біріншіден, әңгімеде қозғалатын тақырып бүгінгі қоғам үшін де өзекті, екіншіден, аударма ерекшеліктерін (автор стилінің сақталуы мен экспрессияның айшықты түрде берілуі) талдау арқылы, аударма сапасына мән беріп, аударума үрдісіне терең бойлау.

Аудармада, Ә. Бөкейханұлы қаламгердің авторлық стилін толығымен сақтауға тырысқан. Мысалы, түпнұсқада тәрізді, мәтін баяндау түрінде беріліп, полиглогтардан құралған; Чеховқа тән еркін құрылым мен қысқа да нұсқа сөйлемдер легі падаланылған; диалогтардың белсенді қолданылуының сақталуы әңгіменің экспрессиялық қасиетін дәл жеткізуге мүмкіндік берген.

Жұмыс нәтижелеріне сәйкес қорыта айтқанда, Ә. Бөкейханұлы аудару барысында автордың жеке ерекшеліктері мен рецепиент менталитетін, сол замандағы стандарттарға сай аударып, түпнұсқаның берер әсерін дәл беріп, ұтымды әрі салиқалы аударма

жасағандығы көрсетілді. Бұл, қазақ аударма тарихы үшін, сонау Абай атамыздың дара жолын жалғастыру жолындағы үлкен қадамдардың бірі болғаны сөзсіз. Талдау жұмыстары қазақ тілінің байлығы мен әлемдік деңгейге көтерілуіне, өзге тілдермен терезесі тең екенін паш етіп, тілімізді әрі қарай дамытуға үлкен үлес қосары анық.